

له چاپکراوه کانی کۆزی زانیاری کورد

منتدی اقرأ الثقافی

WWW.IQRA.AHLAMONTADA.COM

یادگاری لاوان

دیاری لاوان

چاوێزێتێک به باری دۆشینی کوردستانی عێراقدا له ساله کانی «اسیادا»

غەفور میرزا کهیم

چاپخانهی کۆزی زانیاری کورد

به عێراق - ١٩٧٨

لتحميل انواع الكتب راجع: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

براي دانلود كتابهاي مختلف مراجعه: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

بۆ دايمزاندن خۆرهها كتيپ سهردانى: (مُنْتَدَى إِقْرَأِ النُّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردی , عربي , فارسي)

له چاپکراوه کانی کوژی زانیاری کورد

یادگاری لاوان دیاری لاوان

چاوگبیرانبیک به باری روشنبیری کوردستانی عیراقد له ساله کانی (سی) ۱۹

غەفور میرزا کهیم

چانچانه نی کوژی زانیاری کورد

بەغدا - ۱۹۷۸

من مطبوعات المجمع العلمي الكردي

« ذكريات الشباب »

و

« هدايا الشباب »

نظرة في مستوى الثقافة الكردية بكرديستان العراق في الثلاثينات

غفور ميرزا كريم

مطبعة المجمع العلمي الكردي

بغداد ١٩٧٨

پیشگی

پاش بهرپاکردنی شوژی بیست و شوژشه کانی یهك له دوای یه کی کورد، ئال و گوژیکی بنهژهتی و گوژانیکی قولی تازه بهسه ر دار و په ردوی کومه لگای ولاتدا هات، به رهنگیک که شوین په نجه و جی دهستی دیاری کراوی له هه مو رویهك و له هه مو مهیدا ئیکدا بهدی دهکرا، بگره له دوخ و پلهی هانتی ئینگلیزه وه واته له سالی ۱۹۱۴ تا دهگاته دهوری بهستی پهیمانی دیلیتی ۱۹۳۰ به جاریک سه ر و سیمای کومه لایهتی، چینه یهتی، ئابوری، زانستی کهوته بهر چه کوشی گوژین و دهسکارییه وه.

دیاره چه وساوانی کورد و عه رب له « رومه یسه » و « رارنجیه » و « عرصات » له دهشت و ده ری خواروی عیراق و له « بهرده قارمان » و له کهژ و کیوه کانی کوردستان له ئامیدی و زاخو، ئهو خوینانه ی رشتیان، ئهو ئازایه تی و قارمانیه تییه ی نواندیان به ته واوی بهری شیرینی نه دا و عیراقیکی سه ره به ست و ئازاد و ده سه لاتیکی نیشتمانی خومالی پاک ی بی گهردی نه هی نایه دی. کورد وته نی توپزی عه رب و خه نجه ری کورد له کوره ی خه باتدا به رامبه ر توپ و فزو که و مه تره لوزی ئینگلیز هه ر ئه وه نده ی بر کرد و کار کرد، واته : بزوتنه وه ی نیشتمانی به وه سه ر کردایه تییه ده سه پاچه یه هه ر ئه وه نده ی له وزه دا بق له و قوناخه میژویه له وه هل و مه رجه

ئالتۆزەدا كە فەرمان رەوايەت يەكسەرى يىگانە بگۆزى بە دەسلەپكى بە ناو
 نىشتىمانى و ھەنگاويك يان پلەيەك عىراق بەرى بۆ پىشەوۋە ، بەلام لە سەرىكى
 ترەوۋە بىروباوۋەزى بىن ھاوتاي شۆزىشگىزانە گىيانى بىن پەرواي لىن بوردن و
 خۆبەخت كەردنى خستەسەر خەرمانى تىن كۆشاشنى نەسەرەوتى گەلەكەمان ، رۆلە
 نەبەزەكانى عەرەب و كورد قارەمانىيەتى بىن وئەيان بە رەنگى تۆۋى
 ئازايەتى و مەۋقايەتى و برايەتى لەم دەشت و دەر و خاك و خۆلەي ولاندا
 چاند كە ھەتا ھەتايە تىن كۆشەران بە عەشقى ئەو ترۆسكە پىر شىنگلدارەوۋە
 بۆۋن و سۆد لە دەرياي بىن بىن بە نىرخى ئەو گەنجىنە پىز گەۋھەرە ۋەرگىر و
 لە كاتى تەنگانە و گىزەلۆكەي شەۋەزەنگى ژياندا بىكەن بە تويشۆي رىگا
 چراي بەرپىيان بۆ روناك كەردنەۋەي رىگاي ئازادى و رزگارتىيان لە چىنگ
 داگىركەر و دامودەزگاي و بۆ پىك ھىنانى ژيانىكى كامەرانتى و بەختيارى •

بەم چەشنە ئىنگلىزە داگىركەرەكان بۆ ماۋەدان بە چەوساندەنەۋە و
 تالان و بۆۋكەردى سامانى ولات و پىشەل كەردى و سەركوت كەردى
 جۆلانەۋەي نىشتىمانى ، چىنى دەرەبەگىيان بە ھىز كەرد و ھىنايانە سەر كار و
 لە فەرمانرەۋايىدا بەشداريان كەرد و لە ژىر پەردەي ئالاي نىشتىمانى و
 دەستور و ئەنجۆمەنى نوئەنران و پىاو ماقولان و ھەمۆ ساختە و داتاشراۋ ،
 گەلى عىراقى خستەۋە ژىر بارى دىلىتى و كۆپرەۋەرى و بىرسىتىيەۋە •

بەم رەنگە رۆزىمى نىمچە ئىمپىريالىزمى — نىمچە دەرەبەگى ، بە بالاي
 كۆمەلگاي عىراقدا بىز ، لە لايەكەۋە چىنى فەرمانرەۋا نوئەنرانى دەرەبەگ و
 پىاۋەكانى ئىمپىريالىزم ، بە كوتەك و ئاسن بەربۆنە وئەزەي گەل ، بە زەبرى
 لەشكرى داگىركەر دەسلەتلى نازەۋايان خستەۋە كار ، لە لايەكى ترىشەۋە
 ھەمۆ گەل بە كورد و عەرەب و ھەمۆ چىنەكانىيەۋە بە بىن جىاۋازى لە ژىر
 بارى سەختى چەوساندەنەۋەي ھەمە جۆردا مەيدانى خەباتى بىن وچانىيان
 گرتەۋە بەر ، بىن مەن و تۆتۆيتى پاچ و بىللى تىن كۆشانيان لەسەر دەفى شانيان

دانا بۆ بۆ رزگاری و ئازادی خویان بهخت ده کرد و قوربانیان ده دا .

دیاره ناییت نه وه مان له بیر بچی که تی کوشان و زوران بازی و مل ملاتی تی تیوان گهل و ئیمپریالیزم له سه ره تای دا گیر کردنی عیراقه وه تا مۆر کردنی په یسانی دیلیتی ۱۹۳۰ له چوارچیویه کی تایه تیدا ده هات و ده چۆ که بریتی بو له گیره و کیشه یه کی سهخت و به یه کا هاتیکی تیژ که له نه نجامدا هه ردو هیز و هه ردۆ به ره له یه ک ئاشکرا بۆن و به ته واوی له یه ک جیا بۆ نه وه ، نه وه بۆ توژیژیک له توژیژه کانی کۆمه ل رۆیانی له گهل وهر گیرا و چۆنه پال ئیمپریالیزم و دام و ده زگا بۆ که تیوه کانی وه و دانیان نا به په یسانی ناپه سه ندی ۱۹۳۰ دا و به هه نگاو یکی پیشکه وتویان له قه لم دا و له بهر دهر گای ناز و نیعه تی دا گیر که ردا هه ل ترۆشکان و ملیان له گهل و تیژکوشان وهر چه رخانه .

له سه ره تای شوژی بیست و شوژشه کانی کورده وه تا ده هات ده وری قوتابی تازه پی گه یشتو و لاوی خوین گهرمی مه لاشۆ هه لدر او به گیانی شوژشگیژی گۆش کراو به خۆشه ویستی نیشتمانی و گهل له شاره کافدا و به تایه تی له به غدادا به ره و زیاد بۆن و کاریگه رتر ده چۆ . دیاره گواسته وه ی مه لبه ند و بنکه ی جولا نه وه ی نیشتیمانی له دیها ته کانه وه ، بۆ نا و جه رگه ی شاره کان ئه رک و فه رماتیکی پیرو ز و ده وریکی بالای هاو یشته سه ر نه ستوی قوتابیان ، کریکاران ، رۆشنیران که به چاری ناچاری و بی پیویستی میژۆ بۆنه به زیوه بهر و جله و کیشی نه م جولا نه وه یه و له مه یدانی تی کوشانی شوژشگیژیدا به ره نگی خویان ریک خستبو وه کو هیژیکی ترسناک له ئاستیا تهخت و بهختی کۆنه په رستانیان ده خسته له رزه .

به ره رنکه شیوه ی تی کوشایکی نوێ ها نه کۆژی مه یدانه وه ، سکالا ئوسین ، خۆپیشان دان ، مان گرتن ، کۆبۆنه وه ، خه باتی رۆژ نامه گهری ، خه باتی حیزباهی تی « نه م ده سکه وته که به زۆر گهل له سالی ۱۹۲۲ له ئیمپریالیزی بچژی » بۆ باو و بۆ به چه کی دهستی لی قه و ماوان و زۆر لی کراوان

بۆ هېئانه دى مافى ره وايان و بۆ رزگارى و سهر به ستيان • بهم شيوه ش
 قوتاييان و روشنيران بونه ماكي هه ژاندى گياني شوژ شگيرى و جله و كيشى
 بزوتنه وهى نيشتيماى و هه ويى به ره بهر كاني كردنى دوژمن ، دياره زياد بونى
 قوتابخانه و ماوه دان به دهر چونى روژنامهى نيشتيماى ، هاتى حيز به
 نيشتيمايه كان و كور و كومه لى تر بۆ سهر شانوى خه باتى ئاشكرايى ،
 سهر دهر هينانى چروى چينى كريكاران و پيشكه وتنى كومه لگاي عيراق له
 هه مق سوج و لايه كه وه ، خواستى ميژو پيوستى گهل بلاو بونه وهى بيرى
 نوئ تيشكى به تينى ئوكتوبه رى مه زن راپه زينى گهلانى ژير ده ست له
 جيهانا ، ئه مانه به گشتى له قازانى كومه لگاي عيراقدا جوشي خوارد ، بار و
 دوخيكى تازهى هينايه گورى ، قوتاييان و لاوان روشنيرانى تازه كورەى
 خسته سهر بارى بير كرده وه و جوله و راپه زين تا ده ورى خويان بگيرن ،
 ئهركى سهر شانيان بزائن ، تا زهنگى و ريابونه وه بۆ گهل لى بدهن بانگى
 بهرگرى و هه لساخان راهيلن ، پشتينى تى كوشان دژى دوژمنى خويته خوى
 قين ئه ستور به ستن ، بويه كا به رامبه ر هه مق ده ست دريژيه كى ئيمپرياليزم
 شالاو بردنيكى دام و ده زگاي چاوه راو و پروپاگه نديه كى ئو كه رانى هيزى
 نيشتيمايش ده كه وته وه جوله و به روى پيلانه كانيا ده ته قينه وه و باشتەر
 په ناي ده برده بهر پته و كردنى يه كيتى نيشتيماى و شورەى برايه تى چاكر
 قايم ده كرد • باشتيرن نمونه ش ئه و خو پيشاندا نه گه وره يه بو كه له هه شتى
 شوباتى ۱۹۲۸ى قوتايياني به غدا دژى هاتنى ئه لفرید مۆندى زايونيزم ريكيان
 خست كه ده ورى ييشهنگى قوتاييان و جيگاي گرنگى ديارى كراويان وه كو
 هيزيكى نوئ و كاريگه ر تاييدا ده ينرا •

بهم چه شنه شه قامه كاني به غدا و شاره كاني تر و هه وشەى مزگه وته كان و
 چاىخانه كان كه به يانهى گهل داده ران ، له كور به ستن و كو بونه وه و
 بير گورينه وه و خو پيشاندا نه جمەى ده هات و له ژير دروشمى « با بژى

عیراق به سهر به سستی و به ئازادی ، بمری خائنان ، له ریگای نیشتیماندا دهژین ، له ریگای عیراقدا دهژین ، پهیمانی دیلیتیمان ناوی ، گهل ریز دهبقو دهنگ و هاواریان گوپی ئاسمانی کهژ دهکرد و کوله کهی دامودمزگای ئیمپریالیزی دهلهرزاند .

پاش به سستی پهیمانی ناپه سهندی ۱۹۳۰ ئاگری تی کوشان بو بهرگری کردن له سهر تا خواری ولاتدا تا دههات گرپهی دهسهند و گیانی ههشاخان و تهقینهوه به رۆی دامودمزگای میریدا وهك ئاگر و پۆش بلاو دهبقونهوه ، قازانی مانگرتن و خۆپیشانندان له ههمو سۆچ و قوشنبیکی ولاتدا ههر قوڵی دهدا و زهنگی راپهژینی دهبزواند و بازوی ئاسنین رادهوهشیئرا ، به تاییهتی له بهغدادا دهنگی دلیری گهل دهگهشته ههوت تهبهقهی ئاسمان و ترس و سامی دهخسته دلێ پیاوهکانی ئیمپریالیزمهوه و ههژههشی له رژیمی بوگهیان دهکرد ، کوشک و تهلاری چهوساندنهوه و تالان و بزۆیانی هینابووه لهقه لهق . پهیمانی دیلیتی ۱۹۳۰ له کوردستانیشدا ئاگری وریابونهوهی خۆش دهکرد و ژيله موی رق و قینی گهشانهوه و لاوان چهکی تی کوشانیان کرد به شانا و پشتینی تۆلهیان لی بهست ، ههوری خهمی ناومیدیان رهوانهوه ، به بازوی ئاسنین و گیانی باوهژ بهخۆبقون تهلیسمی نهیتی وره بهردانی دۆش داماویان ورد و خاش کرد ، ئهو بهند و باوهیان دا به دم رهشه باوه که دهیگوت ، کورد دهییت به دهست داخ و ئۆمنی چهرخه چهپ گهردمهوه بتلیتهوه ، پشت بکاته بهههشتی خۆشی ژیان ، رق بکاته کهندهلانی که ساستی و مردن ، با ههر بگری بو خۆی ، با چاوهژوانی دهرفه تیکی تر بکات لاوانی کورد له سلیمانی وهکو شیرێ ناو بیسه به رۆی پهیمانی ۱۹۳۰ دا تهقینهوه و کهوتنه جۆش و خروش و ئالای بهرگریان هه لکرد و هاتنه کۆژی مهیدانهوه ، ههمو چهک و جبه خانهیان چهند وشهیهکی مهردانه بقو که دلێ دوژمنی دهسمی و ههژههشی له عهرشی چهوساندنهوه و زۆردارییان

ئهو روژه لاوان به باوه زیکى بى وینه وه سنگیان ده کرده قه لغانی گولله ی دوژمن ، عهوله سیتس و هاوژیکانی ، بهوپه زى ئازایی یه وه ههلمه تیان ده برده سهر مهتره لوژی بهر دهرکی سهر و کاریکى ئهوتویان به دهسته و دایه ره ی ئینگلیز کرد ، مه گهر ههر با به دهواری شری بکا • بهم چه شنه سهر گوزه شته یه کی پاله وانیان له میژوی گه لدا تومار کرد •

خوینی گه شی لاوان و قوتاییانی تازه پى گه شتو له گه ل خه لکی رهش و روتى سلیمانی له باخچه که ی سهرادا تیکه ل به یه ک بق و بق به گولیکى سهر به بهر یه خه ی روژگاری تی کوشانه وه که ههتا ههتایه شاعیران و ئه دیان پایا هه لده دن و لاوان به چوارده وریا هه لده پهن ، جینگای خوینه ی ئه گهر بلین پیوستی تی کوشان و خواستی میژو دلی لاوانی خوین گهرمی پیش که وتن خوازی چاوپشکو توی به دیمه نی جوانی که ژ و کیوی کوردستان هینایه هه ژان ، قوتاییانی تازه پى گه شتوی مه لاشو هه له پیراو به هاواری هه زاران که سان خسته سهر ریگای خه بات ، بهم چه شنه هیژیکى نوئی تازه کوره ی ئاماده بق بو گشت قورباتی دانی بو وهرگرتنی جلهوی سهر کردایه تی بزوتنه وه ی نیشتمانی هاته کوژی خه باته وه •

به پئی ئه م راستیه ده توانین بلین که روژی رهشی شه شی ئه یلوقی ۱۹۳۰ سهرچاوه ی قوناخیکى نوییه له تی کوشانی گه لدا و سهرمه تا کردنه وه یه کی تازه له سهر گوزه شته ی دور و دریزی خه باتیدا تومار ده کا • له م روژه دا قوتاییان ده وری میژوی خویان وهرگرت و ئه رکیکی نیشتمانیان خسته ئه ستو و بق به گوله باخی به یه خه کراوی رهش و روتی گه له وه وه کو هیژیکى کارای چاونه ترس باری پیشکه وتنی ولاتی گرته ده ست و بونه سهرچۆپی کیشی بزوتنه وه ی نیشتمانی و دلسوزانه به کول گوئیان له گریان و په ژاره و تالی و سویری هه ژاران و لی قه و ماوان ده گرت ، به ته نگ هاواری

داخوازی که ساس و رهش و روتی ولاته وه بۆن ، به ئازایه تی و قاره مانانه به شدارتی ههمو راپه ژین و هه لساخانی یه که له دوا یه کی ئهم گه له یان ده کرد تا به هیزی پاله وانانه ی ههمو لایه که تاریکی ریگای ژیانان به خوینی گهش روناک کرده وه ، زنجیری دیلتیان پچه اند ، په یانه کانی ئیستیعمار و نوکهره کانیان خسته سهر سهره نویلکه ی میژو ، نهختی زۆرداری و چه وساندنه وه یان له ههر دو شوژی ۱۴ ی ته موزی ۱۹۵۸ و ۱۷ ی ته موزی ۱۹۶۸ هه لته کاند و گه له به ئازادی و شادی دهستی له ملی هیوا کرد و بانگی برایه تی کورد و عهره بی راهیشت ، بهری رهنجی چهند ساله ی تی کوشانی هاته دی .

شهشی رهشی ئه یلوق ههرچه نده ئامانجی نه پیکا و گرهوی سهرکه وتنی نه برده وه و هیوا و خۆزگی پز سۆزی کوردی نه هینایه دی ، ئاسوی شینی بهختیاری دوارۆزی به تهپ و دوکه لی ئاومیدی و خهم داگرت ، کلاروژنه ی روناکي ئاواتی به رزی گه لی به هه وری رهشی مهینه ت ته فت ، به لام به کویرایتی چاوی دوژمن بیر و باوه ژیکي زیندوی له دل و گیانی میلله تدا رواند ، خوینی لاوانی ئالا هه لگر و خۆبهخت کهر ، بو هه وینی پی گه یاندن و مهشق پی کردنی نه وه ی دوارۆز له پیتاوی زیاتر قوربانن دان و ئازایه تی نواندن و مل له تیغ سواندن له ریگای گه ل و نیشتماندا . به راستی قاره ماییتی قوتابیان و لاوان کاریکی ئه وتوی گیزا ، ئاویکی وای رشت که ئاگری تۆله سه ندن بهر بداته دلی پهستی پز له په ژاره ی شیخ مهحمودی نه مر له «پیران» و له خهوی دهس به سه ری و ئاومیدی رایچه له کینی و کهژ و کیو سه ره نوێ بگریته وه بهر ، بو ئه وه ی تۆله ی خوینی جگه رگۆشه کانی بسینته وه . جاریکی تر بزوتنه وه ی چه کدارانه ی بهرپا کرده وه و به یاداشتیک مافه ره واکانی گه لی کوردی خسته وه یادی کاربه دهستانی بهغدا . ههرچه نده له ئه فجامدا و پاش داخ رشتی دلی به هیزی دوژمن له

شەزى « ئاوبارىك » دا كەوتەۋە بەندى دىلىتى و لە بەغدا دەس بەسەر كرا .
 رۆداۋە كەى شەشى رەشى ئەيلۆل پالەۋانايەتى لاۋانى كۈنلە جەرگ
 نەبۆ و بە رەنگى گىنگلى لە مېشك و دلى گەلدا دەخوارد و بۆ بە ھۆيە كى
 سەرەكتى دامەزراندنى كۆمەلەى لاۋان ، تا لە سالى ۱۹۳۳ دا ئەم دەستە لاۋە
 خوين گەرمە بىنە مىرات گر و تەۋاۋە كەرى ئەو رىبازە پىرۆزە .

لە سەرەتاي سالتە كانى ۳۰ دا كۆمەلە لاۋىكى خوين گەرمى سەر
 بە خولىاي ، دلىۋىي تازە پىگەشتو ، بە مەبەستى خويندنى بەرز لە
 شارە كانى كوردستانەۋە لە بەغدا ھەۋارگەى خويان خست ، بە ژمارە ۶۰ —
 ۷۰ كەس دەبۆن . چونكە لەو رۆژدا خەلكى زۆر ھەلپەيان بۆ چۆنە
 قوتابخانە و ھەرگرتنى خويندن و زانستى نەدە كرد . بىجگە لەۋەى كە
 ھىشتا بارى سىاستى و كۆمەلەيەتى و ئابورى لە عىراقدا نەچۆبە
 چوارچىۋە كى توند و تۆل .

لە ھەمۆلەيەكى ۋىلايەتدا ئاگرى بەربەرە كانى و ھەلچۆنى گەرم ،
 تەقىنەۋەى گزاونى دژى ئىمپىريالىزم و كاربەدەستانى كپەى دەسەند و زياتر
 بەرز دەبەۋە . ئەم دەستە لاۋە سەرچلە ھەرچەندە كەم بۆن بەلام بارى
 ناكۆك و نالەبارى گەل مېشكى بە جارى داگىر كەردبۆن . ئاۋات و ئامانجى
 پىرۆزى گەل پلى لە دلى و دەرۋىياندا دەدا ، كاول كەردنى نىشتىمان و
 ھەژارتى و كەساستى ئاگرى لە جەرگ بەردابۆن ، خوينى شەھىدانى
 بەردەقارمان و بەردەرگاي سەرا و ئاوبارىك و كەژ و كىۋە كانى كوردستان
 ھىز و ھەناۋى لى بىر بۆن ، ھەر سائە نەسائىك راي دەھەژاندن و برىنى تازە
 دەكەرنەۋە .

جىگەى خۆيەتى ئەگەر بلىن قەد ناتوانىن جىھانى ئەم دەستە لاۋانە و
 چۆتىنى ژيانىن پەژارەى دلىان ، ئاۋات و خۆزگەيان لە يەك جيا بکەينەۋە و

لهو بار و دۆخه ناهه مواره و كورهی ئه و چهرخ و دهوره • كورد وته نتي
«مشتی نمونهی خهرواریكه !» •

ئهم لاوانه كه ههر يه كه يان رۆلهی شارئك و بنه ماله يه كي جيا جيا بۆن ،
میز و كورسی خويندن له به غدا ريكي خستبۆن و كۆي كرد بۆ نه وه • بئ گومان
ئهم لاوانه وینه و روخساری كۆمه لگای ئه و رۆژه بۆن • واته به ليو به باری و
چاو به فرميسك و به قولبي گريانه وه بۆ خويندن هاتبۆنه به غدا و بۆنه
دراوسی و هاوخه می شيری دلیری دهسته بهستهی (شېخی نه مر) له
گه زه كي ئه عزميه •

له كاتيكدا دروشمی براهه تی و يه كيتی دزی به تاریکی شه وه زهنگی
ناكوكتی و نشوستی يه وه ده نا ، ريبازی تی كوشانی هاوبه شی و براهه تی له
تيوان كورد و عه ره بدا تا ده هات چرۆی دهرده كرد و سه ری دهرده هینا و
بنجی داده كوتا و جیگای سروشتی خۆی ده گرت • ههروه ها چینه
جياوازه كانی ئه و كۆمه له برژاوهی به ئاگری زۆرداری ئيمپرياليزم و به پتي
پيوستتی خواستی ميژۆ له يه كتر نزيك ده بۆنه وه • تی كوشه ران له هه مو
لايهك سه ريان ده نا به يه كه وه ، دل و دهرقونی يه كتريان ده خوینده وه ، دهرد و
زوخاويان بۆ يهك هه ل ده ژشت • شو را ي براهه تی و دوستايه تيان داده مه زراند و
داده ژشت • دياره باری گرانی چه وسانده وهی بئ وینهی زه بر و زهنگی دام و
دهزگای ئيمپرياليزم و دوژمنی سه ره كتی بئ ئابزوی گه ل بۆ به هه وین بۆ
دارشتنی به ره ی گه ل و ريك خستنی هه و ل و ته قه لايان تا ده ست بده نه چه كي
تازه ی تی كوشان به پتي ئه و هه و ل و مه رجه •

بۆيه كا به غدا و شاره كانی تر له عیراقدا بۆنه لانه ی هيژي به ره به ره كانی و
راپه ژين و چاو كرده وه و چست و چالاكتی گه رم ، ههروه ها قوتايان و
رۆشنيرانيش بۆنه چقلي تيژي چاوی ئيمپرياليزم و جیگايان به دهستهی

نۆکه‌ران و کۆنه‌په‌رستان ته‌نگ و لیژ ده‌کرد و ژیا‌نیان پێ تال‌ده‌کردن و بۆنه‌ هێزێکی ترسی‌نەر دژی هه‌مۆ نه‌خشه‌ و پیلانه‌کانیان • هه‌روه‌ها به‌ ناوی جه‌ژنه‌ ئایینی‌کان و یاد‌کردنه‌وه‌ی شه‌هید کردنی هه‌زره‌تی هه‌سه‌ن و حوسین • ره‌گ و ریشه‌ی دۆبه‌ره‌کتی نیوان سونتی و شیعه‌ی هه‌ل‌ده‌کیشا و تۆوی براهه‌تی و دۆستایه‌تی ده‌چاند و یه‌کیته‌ی گه‌ل بناغه‌ی ئه‌ستوری داده‌کوتا • • هێزی نوێ په‌تا په‌تا لێ وه‌شاوه‌یی و زرنگی و ئازایه‌تی له‌ ناو ریزی گه‌لدا ده‌چه‌سپاند • خه‌لکیش باشت‌ر و گه‌رم و گۆرت‌ر گوێیان بۆ دروشمه‌کانی شل‌ده‌کرد و شان‌به‌شانی ده‌ژۆشت و زیات‌ر ئاگری به‌ربه‌ره‌کانی دژی ئیمپریالیزم و دام‌وده‌زگا‌کانی خۆش ده‌کرد • به‌تابه‌تی سه‌رده‌ره‌تانی چرووی چینی کرێکاران و مان‌گرتنه‌ به‌ ناوبانگه‌که‌ی یه‌کی ته‌مۆزی ۱۹۳۱ کارێکی به‌ هێزی کرده‌ سه‌ر کۆمه‌ل و به‌ جاری قه‌له‌می ئه‌ژنۆی ده‌ست و پێی ده‌شکاند و بۆ به‌ ماکی هه‌ل‌چۆن و شه‌پۆلدان بۆ گه‌شه‌کردن و په‌ره‌پێدانی جولا‌نه‌وه‌ی نیشتمانی • ئه‌مه‌ له‌ لایه‌ک و له‌ لایه‌کی تریشه‌وه‌ ده‌سته‌ی ئه‌هالی^(۱) که‌ له‌ دۆی کاتۆنی دووه‌مدا هاته‌ کۆری مه‌یدانه‌وه‌ لاپه‌ژه‌یه‌کی نوێیان کرده‌وه‌ له‌ میژوی بزوتنه‌وه‌ی شوژشگێزانه‌ی عێراق و تاشه‌ به‌ردی‌کی تل‌ئه‌دراوه‌یان خسته‌ سه‌ر بناغه‌ی بزوتنه‌وه‌ی نیشتمانی •

به‌زاستی ده‌رچۆنی رۆژنامه‌ی (الاهالی) له‌ دۆی کاتۆنی دووه‌می سالی ۱۹۳۲ دا سه‌ره‌تایه‌کی شوژشگێزانه‌ی له‌ میژوی گه‌لدا تۆمارکرد و بۆ به‌ هه‌وین بۆ هه‌ژاندنی میشتک و دلی لاوان و قوتاییان و گۆش‌کردنیان به‌ بیرى نوێ و چاوه‌له‌پێانیان به‌ ریگه‌ و شوینی تازه‌ی تی‌کۆشان و

(۱) وه‌زاره‌تی ناوخۆ له‌ (۲)ی ته‌مۆزی سالی ۱۹۳۱ دا ریگه‌ی دا که‌ رۆژنامه‌یه‌کی رۆژانه‌ی سیاسج به‌ ناوی (اهالی) یه‌وه‌ ده‌رچێ و یه‌که‌م ژماره‌ی له‌ (۲)ی کاتۆنی دووه‌می سالی ۱۹۳۲ دا له‌چاپ درا و که‌ له‌ سه‌ری نۆسرا‌بو « ده‌سته‌یه‌ک له‌ لاوان ده‌ری ده‌که‌ن » . عن کتاب التطورات السیاسیه فی العراق ۱۹۴۱ - ۱۹۵۲ ، جعفر عباس حمیدی .

بەرز کردنه وهی دروشمی راست و رموا له ناو گهلدا • ههروهها بۆ یه کهم جار نهک له عێراقدا به لکو ده توانین بلیین له ههمو روژه لاتی ناو راستدا دروشمی خۆمائی کردنی کۆمپانیای کارهباى بهغدا بهرز بوهوه ، به هوی ههول و کوششی دهستهی (الاهالی)یهوه • دیاره بچ ملامهت نیه له چلهکاندا ئەم لاوانه ی ئەهالی بۆ نه سهروکی سێ پارتی نیشتمانی وهک (الحزب الوطنی الديمقراطي ، حزب الشعب ، حزب الاتحاد الوطنی) • له بزوتنه وهی شوژشگێزی له عێراقدا که سێک نیه ناوی «جعفر ابو تمن» و «کامل چادرجی» و «عبدالفتاح ابراهیم» و «عزیز شریف» و «حسین جمیل» و «عبدالقادر اسماعیل» و «محمد حدید» ی ۰۰۰ هتد ۰۰ نهیستیت و به چاوی ریزه وه نه زواتته ههول و خهباتی بچ وچانیان •

روداو و گیر و گرتی جهانی له سالهکانی ۱۹۲۹ — ۱۹۳۳ له لایه کهوه و هاتنی فاشیهت بۆ سه ره تهختی دهسهلات داریتی له ئەوروپا — ئەلمانیا — ئیتالیا له روژهه لاتی دۆر ژاپۆن له لایه کی تره وه جی گێربۆنی رژیمی سۆشیالیستی و پیش کهوتنی بازاری ئابوری سۆشیالیست له یه کیتی سوقیه تدا و گه شه کردنی بیر و باوهزی نوێ ، هه ردۆ روداوه که بار و بارخانه ی خوی دانا و وینه و نه خشه و جی دهستی خوی له ههمو مهیدانهکانی عێراقدا ده بینرا و دیاری ده کرا ، بۆیه له پال بیری نوویی تازه پشکو تودا بیری فاشیزمیش له جیگا خوش کردندا بۆ خوی • واته عێراق به گشتی و بهغدا به تابه تی لهو روژانه دا جمه ی دههات و له چست و چالاکی و بهربه رهکانی کردنی دام و دهزگاکانی ئیمپریالیزم و پیاوهکانی • له ئاستی هوروژم و شه پۆلی هه لچۆنی گهلدا پیلانی تۆکه رانی هه ل ده وهشایه وه و دهسته و چینی فه رمان زه واش به چۆکا دههاتن و جیگیان بۆ جۆلانه وهی نیشتمانی چۆل ده کرد • له لایه کی تریشه وه به ره ی تی کۆشه رانی گهل گورزی خوی ده وه شاندا و ههول و تهقه لای ده دا که بیری نوێ و ریگه ی

تى كۆشانى شۆرشگىزانە بىكا بە بالاي جولانەۋەى نىشتىمانى ، تا لە دوايتدا
سەر كرده يەكى لىۋەشاۋەى نەترسى راستى وا پەرۋەردە بىكات كە بتوانى
گەل بىگەيەننى بە ئاۋات و ئامانجى بەرزى .

بە كورتى بەغدا لە و رۆژانەدا قەلاى بەرزى تى كۆشانى بىكەى و رىا
بۆنەۋە و راپەزىن بۆ . كۆلىجەكانى پزىشكى و «دار المعلمين» و جىگەكانى
ترى خويندەۋارى بۆبۈە لانەى و رىا بونەۋەى گىانى شۆرشگىزانە .
يەكىتى و برايتى و دەۋرى قوتايان تا دەھات زياتر و كاريگەر تر دەبۆ .
دەستەى ئەھالى و رۆژنامەكەيان بار و دۆخى لەبار ، ئەمانە ھەمۆى ھەوينى
ھەلچۆن و گىانى و رىابۆنەۋە بۆن . لاۋان و قوتايانى كوردىش ناكرى و
ئاتۋانن بە ھىچ جۆرىك لەم بار و دۆخەيان جيا بىكەينەۋە ، بەلكو بە
پىچەۋانەشەۋە لاۋانى كورد بەۋپەزى ئارمەزۆ و بەختيارىيەۋە خۆيان فرىدايە
جەرگەى ئاگرى شۆرش و خەباتەۋە ، لە پىناۋى وەرگرتى بىرى نوئى
تى كۆشان بۆ گەل و نىشتىمان ملىان لە تيغ دەسق ، گوايە ئەگەر لى قەۋماۋى
گەل و دواكەۋتنى نىشتىمان نەيىتە ھۆى بزۆتنەۋە جولاندنى دەمارى
كوردايەتتيان و ھەژاندنى گىانى تەتەۋايەتتى ئەبى چى تر ھەيىت بىانخاتە سەر
سەۋداى تى كۆشان ؟! بۆيەكا قوتايانى كورد لە بەغدا بۆ رۆژيىكى وا
دەگەزان و بى سى و دۆلى كەردن ھاتنە ناو كۆزى ئاگرى سۆرى تى كۆشان و
بىر كەردنەۋە و راپەزىن .

جا لەبەر ئەۋەى كە ھىشتا بارى جولانەۋەى نىشتىمانى لە عىراقدا
نەكەۋتبۈە چۈرچىۋە و ھەل و مەرجىكى ئەۋتۈۋە كە سەر كوردايەتتيەكى
لى ھاتۆى يەك گرتۆ و چاۋنەترس يىتە كايەۋە ، بۆيەكا ئەم بزۆتنەۋەيە ھەر
بە دەستە پاچەيت و ناتەۋاۋى و كەم و كورتىيەۋە دەينالاند و ھەر بەرەۋ لاي
شۈينەۋارى كۆنى بابوردودا گزى دەخوارد ، بۆ وىنە شۆرشى بىست لەگەل
راپەزىنەكانى يەك لە دواى يەكى كوردا ھىچ پردىك يان پەيۋەندىيەكى

یهك گرتوی نه بۆ . . هەر لایه له مهلبه ند و جیگهی خۆیه وه به پیتی ههل و
 مهرجی تاییه تی خۆی پاچ و ییلی تی کوشانی خۆی راده وه شانده و داوای مافی
 رهوای خۆی ده کرد . ته نانه ت راپه ژینه کانی کوردیش له عیراقدای چ له بادینان
 یان سوران سه رکر دایه تیه کی یهك گرتوی کو نه کرد بۆ وه و ته نها په یوه ندی
 گیانیان هه بۆ ، هەر ناوچه یهك به پیتی ههل و مهرجی تاییه تی خۆی ده چو
 به ژیه . ئه مه بۆ حالێ شری جۆلانه وه ی نیشتمانی بۆیه حیزبه
 نیشتمانییه کانی عیراق که به ئاشکرا له ژیر پاله په ستوی هیزی گهلدا له
 سالی ۱۹۲۲ که وته مهیدانی جم و جۆل و هاته نه سه ر شاتوی تی کوشان و په ل و
 پوی هه مو عیراقی نه گرت بۆ وه ، داخوازییه کانی کرچ و کال بۆن . ناتوانین
 بلین حیزبی هه مو عیراق بۆن ، حیزبی کورد و عه رب ، یا ئالا هه لگری
 داخوازییه کانی کورد و عه رب و هه مو چینه کانی ئه وسای عیراق بی ،
 ته نانه ت دهسته ی ئه هالیش که زۆر جیاواز بۆ له هه مو رویه که وه له و حیزبانه
 هیشتا نه چۆبوه قه واره ی چوارچێه ی عیراق و نه بۆ بۆ به نوینه ری هه ردۆ
 نه ته وه ی هه مو چینه کانی کومه ل . . ئه مه بۆ بار و دۆخی ئه وسا ، بۆیه
 جۆلانه وه ی کوردیش وینه و روخساریکی تری وه رگرت بۆ و له ههل و
 مهرجی تاییه تی خۆیدا تی ده کو شا .

له م چه رخ و ده ورده دا بزۆتنه وه ی کورد به ده وری پچڕ پچڕیه وه گیری
 خوارد بۆ و دابهش بۆ بۆ به چه ند جۆگه یه کی جیا جیا وه ، هەر لایه به پیتی
 ییویست و مهلبه ندی تاییه تی خۆیه وه که وت بوه جم و جۆل و چست و چالاکتی
 داوا کردن و هاوار کردن . هەر دهسته یهك له ناو جه رگهی ههل و مهرجی
 خۆیه وه سه ری ده رهینا بۆ . هەر لایه له توله ریگا و ریچکه ی خۆیه وه
 ئاگری هه ول و کوششی به رپا ده کرد و به پیتی توانا و هیزی تاییه تی خۆی
 که وت بوه مهیدانی تی کوشانه وه بی ئه وه ی هیچ چه شنه په یوه ندیه کی ریک و
 پیک و په ردیکی درۆست کرا و هه بیت له ئیواندا . ئامانجی هه مو لایه کیان

وریا کردنه وهی گهل، په رپښه دانی زانستی . . قه لاچو کردنی نه خوینده واری،
دزدان به شه وه زه نگی دوا که وتن . . هه نگانوان بڼ پېش که وتنی نیشتمان و
دان نان به مافی پښ شیل کراوی کوردا .

شایانی باسه که بزوتنه وهی کورد هیشتا له دم دهوردا به شنه بای
شه مال به نده کانی په یمانی سیفه ر ، چوار به نده که ی ویلسن ، قسه
په هه ل دراو و به لینه گه وره کانی ینگلیز و فهرنسا ، بڼ یاره کانی کومه لانی
گهل « عصبه الامم » دلی خوی پښ فینک ده کرده وه . له و باوړه دا بون که
چاره نوی کورد به نده به ره وره وهی شری رزیوی ده ولته
روژئاواییه کانه وه . به و خه یاله وه مه ست بون که گوايه هر ینگلیز له
عیرا قدا ده توائت ده ست بداته بن بالی شکاوی کورد و له ته نگانه و
لڼ قه و ماوی رزگاری بکات . به م چه شنه پشت به ستن به به لینی زل و
گه وره ی دوا ی په یمانی قه له و و درو که وتن ریگا و چه کی هیوا و هیز و
هه ناویان بو .

هم بهیت و بالوره کونه . هم بیر و باوړه چه وته تا ئیستاش
شوینه واره که ی له ریزی گه لدا توژ ده کا . ته پ و دو که لی ره شی هیشتا له
میشک و دلی خوینده واراندا نه سراو ته وه و تا نه مرؤش هه ن . ئوبالی هره
گه وره ی ژیر که وتنی جولانه وهی کورد نه هاوینه سهر سهر کردایه تییه که ی .
گوايه ده لڼ نه گهر هم سهر کردایه تییه باش چاره نوی کوردی به ستایه به
ینگلیزه وه حالی به م حاله نه ده گیشته . و ازانم ژیر که وتن و سهر که وتنی
هیچ جولانه ویه که به م کرچ و کالییه لیک نادریته وه ، چونکه هه مو
سهر که وتنیک و ژیر که وتنیک هه ل و مهر جی خوی هیه و به پښی یاسا و
عیلمیکی تاییه تی به ژیره ده ژوا .

شایانی باسه له کانی دروست بونی ده سه لانی به ناو نیشتمانی
تاییه تی باش پښ شیل کردنی جولانه وهی کوره ی ئیمپریالیزم و دام و ده زگای،

له دابهش کړدنی وهزارمت و نه نجومه نی نوینه ران و پیاو ماقولاندا به شیکي ديارۍ کراوی تايه تی تهرخان ده کرا بۆ کورده کان • بهم رهنګه هه ندي لهم وهزير و نوینه رانه جار و بار ده بونه مه لېه ندي دهرېښی ناز هزايی خه لک و ده نگدانه وهی هاوار و بيزاری و داخواری گهل • به کورتی له ژير پاله په ستوی هیزی گهلدا ، له ریزی نه م دهسته یه دا هه نديک جار گیانی هاوده نگت له گهل میلله تدا ، داوا کړدنی داخواری رهوا به رزده بوه وه • نه مانه ده که وتنه جم و جول کړدن و چست و چالاکی نواندن بۆ مافی رهوای گهل و پیشکه وتنی نیشتمان • بۆ نمونه له یه کی حوزه يرانی ۱۹۲۸ دا نو وینه ری کورد له سلیمانی و هه ولیر و که رکوک که پیک دهاتن له م به ریزانه : « معروف جیاووک ، ئیسماعیل رهواندزی ، عبدالله مفتی ، جمال بابان له هه ولیر ، محمد صالح صبری ، سيف الله له سلیمانی ، محمد جاف ، محمد سعید له که رکوک » یادداشتیکیان پیشکه شی وهزاره تی مه عاریف کرد ، تیدا بار و دوخی ناوچه که یان له روی زانسته وه شی کردېوه ، داوا زیاد کړدنی قوتا بخانه و قه لاچو کړدنی نه خوینده واریان کردېو • داخواریه هه ره گه وره که یان دانانی « دار المعلمین » بۆ له ناوچه که دا ، تا ماموستای کورد زور یی و خوینده واریش پهل و پۆ بهاوی و شوینه واری دواکه وتن کویر بیته وه •

هه روه ها داوی گۆږینی کتیبیان ده کرد بۆ کوردی ، تا هه مو کهس بخوینیت و ولات هه نگاو به ره و پیشه وه بیت • به راستی نه م یادداشته ده نگیکي گه وره ی له ناو خه لکدا دایه وه • که بۆ به مایه ی شانازی و پی خوشحالی-گهل، ته نانه ت رۆژنامه ی ژیان له سلیمانی به کورری دمقی یادداشته که ی بلاو کرده وه (۲) •

هه روه ها کومه لی زانستی کوردی له به هاری ۱۹۲۶ دا هاته سه رشانوی

جم و جۆل و خزمهت کردن له سلیمانی له ساله کانی ۳۰ ددهوریکی یه کجار
 بالای گیرا له بۆژاندنهومی گیانی کوردایهتی و زیندوکردنهومی کهلهپوری
 میلیتی و ههول و کۆشش کردن بۆ په ره پیدانی زانستی و بلاوکردنهومی
 خۆیندهواری • به تاییهتی پێویسته ئه وه شمان له بیر نه چیت که به ژۆه بهری
 ئهم کومه له (پیره میرد) ی نه مر و شوژه سواره کانی روشنبیری هاوژی
 بۆن ، که ئاگریکی گه وریان به رپاکرد بۆ وریابونه وه و راپه زینی خه لکی •
 هه ره وه کو نایت ئه وهش له یاد بکهین که رۆژنامه ی « ژیان » و « ژین »
 شان به شانی ئهم کومه له ئاگری کوردایهتی و وریابونه وهی خوش ده کرد و
 کاریکی گه وری ده گیرا بۆ گه شه کردن و به هیزکردنی دام و ده زگای ئهم
 کومه له • وا بزانه ههول و نه قه لای بی وچانی خۆ به ختکردنی پیره میرد و
 هاوژیانی دلسۆزی له ریگای پیشکه وتنی کاو لیه که ی نیشتمان و داماو
 گه له هه رگیز له بیر ناچیته وه و به زه رکفتی ئالتون له لاپه زه کانی میژوی
 کوردا تۆمار ده کری • سه ره زای ئه وهش روشنبیرانی کورد توانییان به پیز
 له و رۆژه ئالۆزه دا مه لبه ندیکی تری روشنبیرت پیک به یین و به ههول و
 کۆشش ده رگای کومه لی یانه ی سه رکه وتنی کوردییان له به غدا کرده وه ،
 ئه وهش به سه رۆکایه تی (معروف جیاووک) تا له م سوچ و گوزه ره وه بتوانن
 ره وژه وهی پیشکه وتنی کورد بۆ پیشه وه به رن • یانه ی سه رکه وتن هه ر
 چه ند له رواله ندا یانه یه کی کومه لایه تی رۆت بۆ به لام له ناوه رۆک و راستیدا
 نمونه ی کومه لیکی سیاستی بۆ ، ئه رکی گه وری نیشتمان و پیشکه وتن و
 سه رکه وتنی گه لی کوردی خسته وه سه ر شان • کردنه وهی کومه له که له
 ریکه وتی رۆژی ههینی ۳۰/۵/۱۹۳۰ ده کات که خۆپیشاندا ئیکی گه وری
 کوردایه تی بۆ ، که به چست و چالاکی یه کی بی وینه روشنبیرانی کورد و
 ئه فسه ره کورده کانی وهک (جمیل صدقی زه هاوی) و پیاوه گه وری کانی
 به غدا هه مویان به وپه زێ به ختیاریه وه به شداری یان تیا دا کرد •

له لایهن معروف جیاووکهوه وتاریک خویندرایهوه که تیا دا مه بهستی دانانی ئەم کۆمه لهی دهرخست که بریتی بو له خزمهت کردنی زمانی کوردی و بلاوکردنهوهی عیلم و زانستی له کوردستاندا • پاشان له لایهن ئەدیبی نیشتمان پهروهه (خلف شوقی افندی داودی) یهوه وتاریک خویندرایهوه • له پاشان ئەم به ژێزانهی خوارهوه ههلبژیران و بۆنه دهستهی بهریوه بهری کۆمه له که :

ژماره‌ی دهنگه‌کان

دهنگ	۵۲
دهنگ	۱۰۷
دهنگ	۱۶۰
دهنگ	۱۰۲
دهنگ	۸۷
دهنگ	۹۴
دهنگ	۸۶
دهنگ	۶۳
دهنگ	۵۸

ناوه‌کان

- ۱- ابراهیم افندی حیدری
- ۲- امین زه‌کی به‌گ
- ۳- معروف افندی جیاووک
- ۴- محمود جودت به‌گ
- ۵- عبدالله لطفی
- ۶- خلف شوقی افندی
- ۷- محمد عارف افندی ، زابنی توبجی
- ۸- احمد آغای کرکوکلی
- ۹- محامی عارف افندی پشده‌ری

هه‌روه‌ها روژنامه‌ی ژیان دهرباره‌ی ئەم کۆمه له له سلیمانی له ۲۵ ی حوزه‌یرانی ۱۹۳۰ دا قوسی قوسی :

« پشت به خوا ئەم کۆمه له به هه‌مو لایه‌کی کوردستاندا لق و پۆپ ده‌هاوی و میلله‌تی کورد به هه‌مو هیزی یه‌وه پشتیوانیان ده‌کات و بۆ ئەم غایه به‌رز هه‌مو لایه‌ک تی ده‌کوشین و به‌م سبه‌به‌وه له تاریکی جه‌هل رزگاریمان ده‌ییت و نه‌ته‌وه که‌مان به چرای معارف رۆناک ده‌کریته‌وه » •

ئەم کۆمه له‌ش دۆباره مه‌لبه‌ندیکی تری رۆشنیرتی و هیلانه و هیز و توانای ئەو روژه بو • ئەم ده‌سته‌یه‌ش له سوچی تاییه‌تی خۆیا نه‌وه بازوی تیکۆشانیان راوه‌شان و له پیتناوی زانستی و علم و پیشکەوتنی ولادتدا خۆیان ته‌رخان کردبو • له هه‌لبژاردنی ئەو پیاوه ناودارانه‌ی ئەم روژه و

دامه‌زrandنی کومه‌له‌که بۆمان دهرده‌که‌وئیت که رۆشنبیرانی ئەو چهرخه به‌چی
گور و گوژمیکه‌وه هاتبۆنه کورزی مه‌یدانه‌وه و چهند هیوای گه‌وره و
ئومئیدی به‌رزیان له‌سه‌ر ئەم کومه‌له‌ دانابۆ، دیاره کومه‌له‌ی یانه‌ی سه‌رکه‌وتن
توند و تۆل پشتوئینی تیکۆشانیان به‌ستبو و ئاماده‌یی خۆیان پیشان ده‌دا که
بتوان له‌ بواری گه‌وره گه‌وره بده‌ن و به‌ هه‌ورازی به‌رز به‌رزا
سه‌ربکه‌وون، تا بگه‌نه‌ لوتکه‌ی به‌رزی شادی و ئاسۆی به‌ختیاری کورد.

هه‌روه‌ها چاپخانه‌که‌ی (حسین حوزنی مؤکریانی) له‌ ره‌واندز و
دهرکردنی گوڤاری (زاری کرمانجی) له‌ ساله‌کانی ۱۹۲۶ - ۱۹۳۲ دا و
نامیلکه‌ی جور به‌ جور و ده‌ «میژوی ناودارانی کورد» میژوی
حوکم‌دارانی کورد له‌ سته‌یه‌کاندا دۆباره به‌ چاوگه‌یه‌کی تری رۆشنیاری له
قه‌له‌م ده‌دری و به‌ لانه‌ی هیز و توانا و رقناکی ده‌ژمی‌دری بۆ کورد له‌و
رۆژه‌دا • به‌زاستی مؤکریانی چاپخانه‌که‌ی کردبو به‌ کوره‌ی ئاگری راپه‌ژین و
وریایی و چاوکردنه‌وه‌ی گه‌ل، به‌ تاقی ته‌نیا پشت به‌ رۆشنبیران •• به‌ هه‌ر
چوار لادا ئالای بیرکردنه‌وه و سه‌ربه‌ستی به‌رزکردبووه به‌ وینه‌ی دوازه
سواری مه‌رتوان که‌وتبو ده‌دان به‌ شه‌وه‌زه‌نگی تاریکی و نه‌خوینده‌واری و
هه‌نگای گه‌وره‌ی بۆ پیشکه‌وتنی ولات ده‌نا •

به‌زاستی سه‌ر گوزه‌شته‌ی تیکۆشانی مؤکریانی له‌ پیناوی
بوژاندنه‌وه‌ی که‌له‌پوری میلی و زیندوکردنه‌وه‌ی لاپه‌زه ونبوه‌کانی میژوی
کورد جینگای شانازی و مایه‌ی به‌رزیه‌ بۆ گه‌لی کورد •

هه‌روه‌ها ده‌سته‌ی «کوردی و مه‌رتوانی» ش له‌ ساله‌کانی سیتا وه‌کو
شیری ناویشه‌هاته مه‌یدانی خه‌باتی رۆشنیاریه‌وه • چاپخانه‌که‌شیان پشت
به‌خۆ و به‌ یارمه‌تی بی وینه‌ی رۆشنبیران توانیان پال به‌ ره‌وزه‌وه‌ی
نه‌وه‌ستاوی پیشکه‌وتنه‌وه بنین •

گۆمی بهسته له کی روشنییری بشله قینن و له پیناوی زیندۆ کردنه وهی
 ناوی شاعیره گه وره کانی کورد و بلاو کردنه وهی به ره مه کانیان بۆ
 بوژاندنه وهی که له پۆری میلیتی و چاره سه رکردنی گهرو گرتنه کانی
 کومه لایه تی • زهنگی وریا بۆ نه وه و راپه زینیان لی ده دا و گیانی خۆ را گرتن و
 پشت به خۆ به ستیان به بالای ئۆردو گای روشنییری کوردا ده کرد • به
 کورتی ئەم دهسته یه ش جوگه یه کی تر بۆن له روبرای تیژی نه وه ستاوی
 گهل و چاوگه یه ک بۆن له چاوگه کانی وریا بۆ نه وه و راپه زین و توانیان له
 تیوان ۱۹۳۱ تا ۱۹۳۹ دوا زده نامیلکه له چاپ بدن و بیخه نه ژیر دهستی
 خوینده واران و ئەدمب دۆستانی کورده وه • ئەم دهسته یه ش له میژوی
 سه رگروشته ی زانیاری و پیشکەوتنی کوردا به ردیکی گه وره یان خستۆته
 سه ر کۆشک و ته لاری روشنییری کورده وه • له ریزی ئەم کاروانه
 پیشکەوتنه دا شوژه سواری جله و کیشی مه یدان ، گورزیکی گه وره ی
 نابوو سه ر ده فهی شاییه و له دهشتیکی چۆلی نائومیدیدا به ردی بناغی
 به رزی میژوی کوردی تو مار ده که ن • هه روه کو چۆن نا کرێ له ناو که ژ و
 کیوه کانی کوردستاندا باسی « پیره مه گرۆن » نه کرێ ئاوهاش ناتوانین له
 ناو جه رگه ی ئەم سه رگوزمه شته بچو که شدا ، له ناو چاوگه ی روشنییری
 زانستیدا رۆسته می زالی ئەو چه رخه فه رامۆش بکه ین •

به لێ پیره میرد له شاری سلیمانی به شیهی میشکی و به بیر تیژی
 والا ییژی مرواری جوانی دروست ده کرد و ده یکرده گه ردنی به رزی
 خوینده واران و شه ی قه شه نگ و وته ی شیرینی ده هاویشته ناو زمانی
 که نه جیهی به پیزی کورديه وه • که له پۆری میلیتی تو مار کرد • به ناوی په ندی
 پیشینه وه ئەده بی کوردی ده زازانه وه • به دهستی رۆژنامه ی ده برده ریوه ،
 به دهستیکی تر قه لاچۆی نه خوینده واری ده کرد •

هه ر چه نده « حسین حوزنی مۆکریان » به خۆی و چاپخانه که یه وه

به گز ئوردوی نوستن و نه خوینده وارییه وه دهچۆ و به وینهی کاوهی ئاسنگەر ملی نابۆ بۆ هه ورازیکێ سهخت • شهو و روژی به یه که وه گری ددها بۆ ئه وهی دهنکه گه وه هری بن ده ریای ونبۆ هه لێنجینی • تا بیخاته سه ر خوانی روشنبیری و ئاگری وریای و راپه زینی به رپا بکا • هه ر چه نده دهستهی « کوردی و مه ریوانی » به چاپخانه شه ره که یانه وه ژیان و گیانی سه ره له نویی « نالی و سالم و کوردی و شیخ ره زیان ده بوژانه وه به ره مه به نه رخه کانیان له کلۆری ونبۆ و په راگه نده دا زیندۆ ده کرده وه و به نامیلکه بلاویان ده کرده وه • گو می مه ندی به سه ته لۆکی ئه و روژه یان ده شله قاند و له هه ول و کوششی خه ستا بۆن بۆ پیشکه وتنی زانستی و عیلم • به لام له گه ل ئه مانه شدا هه مۆی ئه ستیره یه کی گه شی پرشنگداری ئاسمانی کورده واری روناك کردبۆوه ، ئه میش مامۆستا ئه مین زه کی به گ بۆ که توانی پاش ته قه لایه کی به پیز و میشک گوشینیکی زۆر و شه و فخونییه کی ته وا وه وه شاکاری به ره مه میکی گه و ره به یینیته کایه وه ، که ئه ویش بریتییه له « میژوی کورد و کوردستان » به دۆ به رگ و له سالی ۱۹۳۱ دا به زمانی کوردی له چاپ درا •

به زانستی له م دۆزیانه میژویییه دا هه رگیز ناتوانین هه ول و کوشش به پیز و ده وری بالای مامۆستا ئه مین زه کی به گ و ده ست و قه له می به توانای له مهیدانی زیندۆ کردنه وه ی میژوی کورد و روشنبیریلا به که م نشان بدهین و نه رخ ته واوی نه ده نیی و له کاروانی روشنبیری دا جیگای دیاری کراوی خۆی بۆ دانه یین • مامۆستا ئه مین زه کی جگه له وه ی میژو تو سیکی گه و ره ی کورد بو ه پیاویکی دانا و زاناش بۆ ، چونکه له و باوه زه دا بۆ که زانستی و زانیاری ده ردی ده رمانی دوا که و تووی و هه ژاری و که ساسیه • هه ر وه ها هیچ در یغیه کی نه کرده له قه لا چۆ کردنی نه خوینده واری و ئاوا لا کرده وه ی ده رگای فیتر بۆن و پشه سازی ، بۆیه هه میشه ئامۆژگار که ری قوتاییان و

هاندەری لاوان بۆه لەم روووهوه ، پشت و پەنای دەستەى کوردی و مەریوانی
بۆ ، کۆلەکەیهکی بە ھیزی یانەى سەرکەوتن بۆ .

بەزاستی لەو چەرخەدا ناتوانین دەوری مامۆستان ، ئەمین زەکی بەگ
لە مەیدانی میژۆ و توفیق وەھبى بەگ لە رۆى زمانەوه فەرامۆش کەین ، ھەردۆ
لایان وەکو دۆ شۆژە سواری کاروانی رۆشنیڕى گورزی گرانیان
دادەوهشان و ریڭگای تارێک و نوێکیان بە چرای رۆناکى میژۆ و گەوهەری
وتەى کوردی رەسەن رۆشن دەکردهوه .

لە ناو جەرگەى ئەم مل ملانی و بەربەرەکانى و تى کوشانە جۆرەجۆرە
کە لە سەرانی سەرى کوردستاندا بەرپا بۆ ، مەرف ئەگەر بەزاستى بزوایتنە
میژۆ پیویستە لەم قۆناخەدا تۆزێک باسى دوکانى « سیمۆن ئەفەندى » (٣)
بکات و مافى خۆى بدات ، حەفە ئەو رۆژانەدا چاپخانە و ھەندى شوێنى
ئاو ھا بە یانەى سیاسى دادەنرا ، کە بى گومان ئەم جیڭایانە دەوری بەرزیان
دەگێژا لە ھۆشیار کردنەوه و راپەژێنى خەلکیدە . دوکانى « سیمۆن ئەفەندى »
دوکانێکى بچکۆلەى کۆنى سەر ئەو سۆچەى شەقامى رەشیدە لە بەغدا کە
دەچیتە سەر شەقامى « متنبى » و دەروا بۆ بازاڕى سەرا و محاکم ، ئەم
دۆکانە ھەرچەندە خاوەنەکەى ئەرمەنى بۆ کوردیشى نەدەزانى . بەلام بۆ
بە جیڭای دانێشتن و یەکتى بینین و بیروا گۆژینەوه و گەشت و گۆکردنى
سیاسى ، بە تایبەتى لە رۆژانى ھەنى و جەژندا . دیارە عەشقى ھاودەردى و
لێقەوماوى کورد و ئەرمەن سیمۆن ئەفەندى خستبۆ سەر ئەم خولیاى .
ئابەم چەشنە گیانى براى تى و دۆستایەتى خۆى دەریبژى و پیشان بدا .
لاوان و قوتاییان و پیاو گەورەکان و نوێنەران و کاربەدەستانى ئەو رۆژە
ھەمو سەریان لەم دۆکانە دەدا . بەزاستى دەوریکی سیاسى لەو رۆژەدا

(٣) لە کەشکۆلى مامۆستا نورى کاکەحەمە و رگراو و لە رۆژنامەى
ھاوکاریدا ھەندیکى لى بلاو کرایەوه .

ده گيزا ، كه جيگايه كي تر نه بقو بويهك بينين و كو بونه وه و گفتم و گو كردن .
 شاياني باسه كه يه كه م جار له سالي ۱۹۴۱ دا (۱۴۰) كه س له قوتاياني كورد
 له ئوتيلي (شرق) له شه قامي «نهر» كه وا ئيستا جيگاي «مصلحة الجبوب» ه
 كوده بونه وه و بو يادگاريش ويته يه كيان به گشتي گرت له چوار چيوه يه كدا
 له دوكانه كه ي سيمون هه ليان واسي . ئهم سيمون ئه فنه ندييه له مانگي شوباتي
 ۱۹۷۵ له به غدا كوچي دوايي كرد .

له ناو جه رگه ي ئهم دهشت و دهري سه رگه ردا نتي پچر پچرييه دا له بن
 دهرياي ئهم دهسه پاچه ييه وه له فاته واوي و سه رلي شيواويدا كه هه ر دهسته و
 كوژ و كومه ليك گرت بويانه به ر له جم و جوڤ و چست و چالاكيا ، كومه لي
 لاوان جوگه له ئاويكي روژنيري روناك و بي گه رد بقو . بنه وا يكي
 شوژسگيزي دوا روژ بقو ، لانه يه كي سه ختي چاو كرده وه و داپه زيني لاوان
 بقو . پشكو ئاگريكي سور بقون كه گه لي كورد ئوميد و هيو و گه وريه ي
 دواروژي چاره توسي خستبوه سه ر ئه ستويان . به راستي ئهم دهسته لاوه
 وهك پوره ي هه نك له شه قه ي باليان دهدا ، دهنيشته وه ، به م گوڤ و گولزار و
 كه ژي كوردستانه دا كيوماليان ده كرد . له كوئ روبار و كاناويكي سارد و
 رون و سيبه ر و دره ختي سه وز و به رزي چه م و ناري به اتايه ته ريگيان
 هه وارگه يان ده خست و هه نگويني شه مه تلينه كه يان ده هينا يه به ره هم .
 باشتري شاعير و توسه ري ئه و چه رخيان له گه لدا بقو و جواترين به ره مه يان
 له ناو ميلله تدا بو تو مار ده كردن . كومه لي لاوان له و روژهدا چاوگه يه كي
 وريابونه وه و چاوساغيك ي بي ويته بقون بو رونكرده وه ي شه قامي ژيني
 تاريك و سه ركه وتن به هه ول و كووشي سه ختيان ، روباري ليلي قوزاوي
 ريگاي رزگاريان روناك ده كرده وه . به بازوي پولاينيان ده رگاي
 سه ره ستيان ئاواله ده كرده وه . به چه كي خامه ي رهنگينيان كوژ و زنجيري
 ييري كونيان هه پرون هه پرون ده كرد . تووي بيري نوئ و ليك دانه وه و

بیرکردنه‌وه‌ی نوییان ده‌کرد به بالای جولانه‌وه‌ی گهلدا .

ئیمه لیږدا مه‌به‌ستمان له‌وه نیه ئهم ده‌سته به‌رز و نرم بکهینه‌وه .
ئه‌میان بگه‌یه‌نینه که‌شکه‌لانی فه‌له‌ک و ئه‌وی تریان بده‌مین به ناخی زمویدا .
یاخود به سه‌نگ و به‌رد و ترازوی ئهم‌ۆ روشنبیری و پیاوی لی‌هاتو و
لاوی جه‌ربه‌زه‌ی رابوردو بکیشین و نرخی بده‌ینی . ترازوشمان بو کیشان و
نرخ دانان به‌م به‌رهمه شیرینه ئهو ریڭاو ئهم بیر و باوه‌ۆ و ئهو کوږ و
کومه‌ل و ئهم ده‌سته و تاقمانه بریتین له‌وه‌ی که ئایا کام لایان ئهم کوومه‌ل‌گایه
هه‌نگاوێک به‌ره‌وپیش ده‌با و کوئیکی تارێک به چرای پیشکه‌وتن روناک
ده‌کاته‌وه و که‌له‌به‌ریکی دواکه‌وتن به تاشه به‌ردیکی ئاوه‌دان کردنه‌وه
ده‌گری . که‌ند و کوسپی ریڭای سه‌رکه‌وتن به هه‌ول و کوششی به پی‌ز
ته‌خت ده‌کا . گیانی شوڤشکیڤی و بیری نوێ شیوه‌ی تی‌کوشانی تازه
له‌ دل و ده‌روندا ده‌روینی و دږ به بیری کونی رزیو و ریازی تی‌کوشانی
وه‌خت نه‌ماو ده‌دا . کومه‌لی لاوان که ئهو روژه هه‌ردو نامیلکه‌ی «یادگاری
لاوان» و «دیاری لاوان»یان خسته ناو بازاری ئه‌ده‌ب و می‌ژوی جولانه‌وه‌ی
کوردمه‌وه به ناوه‌ۆکیکی پڤ مانا و شیوه‌ی توسینی به‌رز و ریازی نوێ
هه‌وینی نو‌قازانی پیشکه‌وتن و راپه‌ژین بون و له‌و سه‌رده‌مه‌دا بوبونه بنکه‌ی
شوڤشکیڤی و وریابونه‌وه و لانه‌ی بیرکردنه‌وه‌ی تازه و بلاوکردنه‌وه‌ی
روشنبیری و زانست و هیلا نه‌بون بو پی‌گه‌یاندنی توسه‌ر و شاعیر و
تیکۆشه‌ری کورد له‌ دوا‌روژدا .

کومه‌لی لاوان هه‌ر له هه‌ول کوبونه‌وه به هه‌رده‌وه ده‌گه‌زان و خه‌رمانی
که‌له‌پوری نه‌ته‌وایه‌تیان هه‌ل‌ده‌دایه‌وه ، بو گه‌وه‌ه‌ری شه‌وچرا ده‌گه‌زان ، تا
بیخه‌نه سه‌ر خوانی که‌لک لی‌وه‌رگرتن . رابوردوی پڤشنگداری سه‌ر
گوزه‌شته‌ی گه‌لیان ده‌خسته به‌ر شه‌ن و که‌وی لی‌کۆلینه‌وه و به لاپه‌زه‌کانی
می‌ژودا ده‌چون تا کامی به که‌لک و سو‌دبه‌خش بیت بیخه‌نه بازاری

خویندنه وه وه • ملیان به سهر خویندنه وه ییری نویدا شوژ کر بو وه • تا
وتوی ئەم کتیب و ئەو کتیبیان ده کرد ، به شوین ریگای رزگارت و ئازادیدا
ویل بۆن • عه ودالی دۆزینه وه یی دهرمانی دهردی کوشنده ی گهل بۆن •
سهریان بۆ سهرچاوه یه کی رۆنی بی گهردی سازگار دهن ، تا کو له ویدا
هه وارگی خۆیانی لی بخهن و ماندویه تی دۆری ریگیان بشکینن ، تینویتی
ییری میشکیان به ییری نوئی زاخاو بدن • تا له دوایدا دهست بکه نه ملی
هیوا و شادی بنۆشن • له ئەتجامی ئەم ههول و کۆششه دا توانیان شیه ی
بیریان ، به ری رهنجیان ، خوینی دلیان بژیننه سهر کاغز و ئەم دۆ نامیلکه یه
بکه نه دیاری دهستیان و پیشکەشی گهلی بکه ن • به م چه شنه ئاوات و خه یالی
مه ست و خۆزگه و هیوا و خولیای سهریان خسته ناو چوارچیوه یه کی
دامه زراوی تۆکه و به وشه ی جوان و شیوه یه کی کوردی بهرز کردیانه
گهردنی جۆلانه وه ی کورده وه •

شایانی باسه وه کو له هاوچه رخی ئەو رۆژه باسی لیه ده که ن به
تایه تی مامۆستایان شاکر فتاح ، حامد فرج که دامه زرینه ر و هه لسوژینه ری
ئەم کۆمه له ی لاوانه و بلاوکه ره وه ی ئەم دۆ نامیلکه یه که بریتی بۆن له
مامۆستایان «فاضل رۆوف تاله بانێ ، شاکر فتاح ، حامد فرج ، هه سه ن
تاله بانێ» •••

نامیلکه‌ی یه‌که‌م :

« یادگاری لاوان »

به‌مندا - چاپخانه‌ی که‌رخ سالی ۱۹۳۳

ئه‌م نامیلکه‌ی یه‌که‌م به‌ره‌می شیرینی چه‌ند لاوئیکی دلسۆزه که
بئ‌گومان به‌شاکاریکی هه‌ول و ته‌قه‌لا شیردی بیرى والا‌یئى کومه‌له
شۆزه‌ سوارىکی ئه‌و چه‌رخه‌ داده‌نئى که‌ دلیرانه‌ هاتنه‌ کۆزى مه‌یدان و
یه‌خه‌ی دیوی تاریکی شه‌وه‌زه‌نگیان گرت و هه‌لیان کوتایه‌ سه‌ر قه‌لاى
نه‌خوشى و دواکه‌وتن ، رییازی نو‌ییان له‌ رۆموى رۆشنیری کومه‌لگای
کوردان ئاواله‌ کرده‌وه . به‌ره‌نگی چه‌رخى چه‌پ‌گه‌رد رۆژگاری نا‌هه‌موار له‌
توانایا نیه‌ که‌ ئه‌م لایه‌ روناکه‌ می‌ژویه‌ بس‌زیته‌وه ، ئه‌م یادگار و بیره‌وه‌ریه‌
له‌ دل و ده‌روندا کو‌ی‌رکاته‌وه ، یا ئه‌م ئه‌ستیره‌ گه‌شه‌ له‌ ئاسمانی رۆشنیری‌دا
بکو‌ژینیته‌وه .

به‌م نامیلکه‌ی و‌یستیان که‌ ناوی «یادگاری لاوان»ه‌ خو‌ین گه‌رمه‌کان
بینه‌ میرات‌گر و ته‌واوکه‌ری ئه‌و ری‌گا پیرۆزه . بۆیه‌ که‌ و‌یستیان به‌م نامیلکه‌ی
که‌ ناوی «یادگاری لاوان» بق ، یادی بئ‌ ده‌نگی ئه‌و قه‌وماوه‌ گه‌وره‌یه‌
بکه‌نه‌وه . بیره‌ومرئ ئه‌و رۆژه‌ پ‌زشنگداره‌ بکه‌نه‌وه‌ که‌ به‌ سه‌ره‌تای قو‌ناغی
می‌ژویه‌که‌ داده‌نئى له‌ سه‌رگوزه‌شته‌ی تیکۆشانی کوردان . له‌ هه‌لب‌ژاردنی
وشه‌ی «یادگار» بۆ ئه‌م نامیلکه‌ی و لیک‌دانه‌وه‌ی دێ‌ر به‌ دێ‌ری تاو و تو‌کردنی

نوسینه کانی هه مۆی ئه وه ده گه یه نێ که ئه م ده سته ی لاوانه رۆداوی شه شی ره شی ئه یلۆل زۆر کاری تی کردۆن و خوینی شه هیده کانی بهر ده رکێ سه را گیانیانی بزواندوه و دلایانی هه ژاندوه و بۆته ماکی تی کۆشانیان و هینانه دی ئه م کۆمه له بجۆکه . دیاره له وه هل و مه رجه دا نه ده توانرا به ئاشکرا و سۆر به سۆر له شه شی ره شی ئه یلۆل بدوین ، چونکه دام و ده زگای ئیمپریالیزم به هه مۆ ره نگ ده یه ویست شوینه واری ئه م راهه زینه کوێرکاته وه و پهرده ی له بیرچونه وه بدا به سه ریا ، بۆ وینه میری به زۆری زۆرداره کتی وه فدیکی داتا شراوی رێک خست تا پهرده و تارای سۆر بهرن بۆ عهرش ! ههروه ها بۆ ئه وه ی پرۆزبایێ ئه و کوشتاره ی لی بکه ن و به مل که چتی له ئاستی زۆرداری و سته می چینی فه رمانزه وادا بلێین ده سستان خوش ^(۱) فامیلکه که بریتیه له ۸۰ لاپه زه و باسه کانی هه مه جۆرن . له پیشکه شییه که وه ده سپی ده کات که به ناوی لاوانه وه تۆ سراوه . وه ختی مرۆف ئه م پیشه کییه ده خوینته وه بۆنی به یاییکی سیاستی لی دیت که ده سته یه ک له لاوان پیشکه ش به گه ل ده کهن و له به رنامه ی کۆمه لێک ده چییت که ده خریته بهرده م هه تا کو لاوان په یزه وی بکه ن و له سه ر روناکی به ریوه بزۆن . شایانی باسه ئه م پیشه کییه هه مۆ رۆیه کی کۆمه لایه تی ، سیاستی ، ئه ده بی گرتۆته وه . ده رد و په ژاره ی گیروگرتی ئه و رۆژه ده رده خات و لاوان داده تیت به هیزکی کاریگه ری لیها تۆی جه نگا وه ، له پیناوی خۆزگه و ئاواتی گه لا . بانگ له لاوان ده کات و هانیان ده دات تا جیگای سروشتی خویان بگرن له ریزی بزوتنه وه ی نیشتمانیدا و دایان ده تیت به هه لگری ئالای پیشکه وتن و

(۱) ئه مۆژگاری : مامۆستا شا کر فتاح له دانیشتنیکدا گوتی : « ویستمان له سالی ۱۹۳۳ یادی شه شی ره شی ئه یلۆل بکه یه وه ، دۆ را ها ته گۆژی . به کیکیان بریتی بۆ له وه ی که خۆپیشاندا نیک بکه ی . ئه وی تریان کۆکردنه وه ی پاره و یارمه تی یه ک بۆ که بدری به ماله شه هیده کان . له دوایتدا بیرج دووه م سه ری گرت ، هه ندیک پاره مان کۆکرده وه و له ریگه ی توفیق قه زازه وه درا به ماله شه هیده کان .

رۆنالك كرده وهى تاريكى شه وه زهنگى ژيان • پييان ده ليت : به بازوى ئاسنين
 ئيوه زنجيري ديليتى و كوړه وه رى ورد و خاش ده كريت • ههر ئيوه به
 تهنگ لى قهوماوان و داماوانه وه يين و بينه قوچى قوربانى بو رزگارى و
 نازادپيان • ئيوه دلتان پزه له برايه تى و ئاشتى و خوشه ويستى و لى بوردن،
 كه بارى پيشكه وتنى گهلان خستوه ئهستو • بهم چه شنه نرخ ددها به
 لاوان و دهورى گه وره يان له ريزى بزوتنه وهى گهلدا ديارى ده كات و له
 پاشان باسى داىكى نيشتمان ده كات و هاواريان بو ده هينيت ، كه بينه
 داىكىكى دلسوز بو گوش كردن و په روه رده كردنى روله كانيان • تا بينه
 پياوى دواروژى ناودارى سوده بخش بو گهل و نيشتمان • داوا له كچانى
 نه و روزه ده كات بو خه بات كردن له پيناوى گهلدا و بينه داىكىكى دلسوز و
 خو به خت كه ر •

دوايى ديتته سهر بارى كوردايه تى و داوا ده كات كه پيوسته منال ههر
 له سهره تا وه زمانيان به كوردى پيشكوئى و گوپيان به بيستى دهنگى كوردى
 بكرتته وه • چاويان به ديمه نى جوانى شاخه كانى كوردستان هه لينن • دياره
 هم دهسته يه هيشتا به كال و كرچى ده زوانه بارى كوردايه تى • هيشتا ههر
 له قوناخى شمشال ليدهرى ييرى نوئى دان ميشكيان نه وه نده بير ده كات •
 دليان ههر نه وه نده لى ده دات • نه گه يشتونه ته راده ي بير كرده وه يه كى قول
 بو ليك دانه وه و شى كرده وهى دهر د و په ژاره ي كومه لايه تى • ده گه زين به
 شوين چراى راسته قيته دا بو روناك كرده وهى ريگاي خه بات و چاو ساغيان
 به دى نه ده كرده وه ، بويه ههر ههر ده و كيو و كه ژ و مال ده كهن بو دوزينه وهى
 سهرچاويه كى روى بى گهر د كه له دوايى دا تينوئيتى ماندوبونيان ده رچيت ،
 تا دوايى جوگاي گه وره ي تيدا بيه سترى • ئيتير تير ئاوى روى و سازگارى
 لى بخونه وه • نه مله ش ده قى نه و پيشكه شيه يه :

بۆ ئەو لاوانەى درەوشى پیشکەوتن ھەل دەگرن ...
 بۆ ئەو خورتانەى رینگای تاریکی ژيان بۆ کۆمەلیان رۆناک دەکەن وە ...
 بۆ ئەو بازۆ ئاسنینانەى زنجیری گیرۆدەیتى دەپچرێن ...
 بۆ ئەو دڵسۆزانەى گویان لە گریان و ھاواری ھەزاران بوە ...
 چاویان بە کەساستى و لێقەوماوتى داماوێان کەوت و بە دەنگیانەو
 دەچن و یارمەتیان دەدەن ...

بۆ ئەو گیانانەى پزێیانە لە برايتى و ئاشتى و خوشەويستى و
 لێبوردن ...

بۆ ئەو پالەوانانەى بارى پیشکەوتنى ولاتیان وا بەسەر شانەووە ...
 بۆ ئەو دلانەى بۆ خوشەويستى لێدەدەن ...
 بۆ ئەو زارانەى کە وارەکیان وەکو برۆسکە شەو مەزەنگمان رۆناک
 دەکاتەووە ...

بۆ ئەو دایکانەى منداڵەکانیان بە ناوی خدمەتى ولاتەووە گۆش دەکەن ...
 بۆ ئەو کچانەى دایکى دوارۆژن ...
 بۆ ئەو کۆزانەى خاوەنى سەینین ... بۆ ئەو منداڵانەى زمانیان بە
 کوردی دەشکوێ ... گویان بە بیستنى دەنگى کوردی دەکریتەووە ...
 چاویان بە دیمەنى شیوەى شیرینی کەژ و کێوانى رەنگینی کوردستان
 ھەل دێ ... بۆ ئەو دلانەى خوشەويستییەکی پاک و بێ ھۆی کورد و
 کوردستانی تیا بە ... بۆ ئەو کەسانەى بزوایەکی تەواو نەگۆزاویان بە
 سەرکەوتن و ژيانەووە و وریا بۆ ئەوێ کورد ھەیە ...

بۆ ژین ...

بۆ هیوا ...

ئەم یادگارە پیشکەش دەکەین •

یادگاری لاوان له سالی ۱۹۳۳ دا له بهغدا دهرچو • کومه له لاویکی خوین گهرمی نهو رۆژه پشت به خۆ ئەم ئەرك و فرمانه پیرۆزهیان خسته سهر شانیان ، زۆربهیان له بهغدا له کۆلیجی حقوق ، دار المعلمین ، طب دهیان خویند • له ئیوان خویاندا نیمچه ریک کهوتنیک و یارمهتی دایکی یه کترێ درۆست بۆبو • دیاره بهستنی پهیمانی دیلیتی ۱۹۳۰ شتیکی گهره بۆ خوش کردنی ئاگری بهرگری ، تیزکردنی گیانی بهرهره کائیتی پارتە نیشتمانیه کان و پیاوه ناسراوه کانی ولاتی نهو رۆژه • به وتار خویندنه وه ، به توستین ، به کۆر بهستن و به وشه ی جوان •• به وتهی شۆرشگیزی پیری نوئیان له ناو گهلدا دهچاند • به تایه تی لهم ههل و مهرجهدا » دهسته ی نه هالیش درێغیان نه کرد و له ههول و تهقه لادان ، بچ وچان بۆ بلاو کردنه وه ی پیری نوئی دژ به ئیمپریالیزم و هاندانی گهل ، بۆ بهرهره کانی کردنی دام و دهزگای بۆگه نی فه رمانزه وا ، به تایه تی هه ندی ههل و مهرجی ناو خۆیی و جیهانی لهو رۆژهدا کۆبو بۆوه بۆ نه وه ی بیته ههوین بۆ وریا بۆ نه وه ی راپه زین • باری جیهانی به تایه تی گيرو گرتی ئابوری جیهانی که له ۱۹۲۹ وه تا ۱۹۳۳ دهستی پێ کرد و درێژه ی کیشا و له عیرا قدا کاری خۆی کرد • نه ویش به هۆی بهستنی عیراق به ئابوری بهریتانیا و له دواییدا به پپی دابهش بونی بازاری ئابوری جیهانی بۆ دو بازار : بازاری سۆشیالیستی له یه کیتی سۆقیهت به ته نها و بازاری ئابوری سه رمایه دارێ له هه مق جیهانی سه رمایه دارێ دا ، بهم رهنگه نزمی و بهرزی ، تیک چۆن و گه شه کردن هه مق نه خوشیه کی ئابوری سه رمایه دارێ جیهانی له عیرا قدا دهنگی ده دایه وه و کاری خۆی ده کرده سه ر بار و دوخی کومه لایه تی • بۆیه کا ئەم گيرو گرتنه ئابوریه دهستیکی گیزا له بهرپا بونی مانگرتنی کریکاراندا له یه کی ته موزی ۱۹۳۱ دا له بهغدا به چه شنی که ئاگری ئەم

مانگرتنه وه کو «محمد صالح قزاز» (۲) ده‌لێت ، به‌غدا و شاره‌کانی خواروی عیراقی گرته‌وه دیاره بێ‌مه‌لامه‌ت نه‌بو که «ملك فيصل» (۳) داد و بیداد ده‌کات له‌م رۆژهدا له‌ باره‌ی دۆخی عێراق و له‌ یادداشته به‌ ناوبانگه‌که‌یدا که بو هه‌ندێ پیاوانی عیراق له‌م باره‌یه‌وه ناردویه‌تی که دۆ وینه‌ی بچۆک بو پێشاندانی باری ناسازی عیراق ده‌هێنێته‌وه . یه‌کیکیان مانگرتنی کرێکارانی به‌غدایه و دووهمیان شوێشی شیخ مه‌حموده و ده‌لێت « حکومه‌ت له‌ گه‌ل بێ‌هێزتره . گه‌ل زیاتر له‌ سه‌ده‌زار تهنگی به‌رامبه‌ر به‌ ۱۵ هه‌زار تهنگی حکومه‌ت هه‌یه . له‌به‌ر ئه‌وه پێویسته هێزێکی چه‌کداری ناوخوا‌ی ئه‌وتۆ پێک‌به‌ێنن که بتوا‌یت ئاماده‌ بیت و له‌ یه‌که وه‌ختدا دۆ شوێش له‌ دۆ شوینی دۆر له‌ یه‌که‌دا دابمرکینێته‌وه . »

به‌راستی فه‌یسه‌ل له‌ یادداشته‌که‌ی سا‌لی ۱۹۳۲ دا باش بو‌ی چوه ، چونکه له‌و سه‌رده‌مه‌دا کیشه‌ی کورد و کیشه‌ی کرێکاران دام و ده‌زگای ئیمپریالیزمیان هێنا‌بوه له‌رزین و له‌قه‌له‌ق . دیاره کۆمه‌لی لاوان که قالدۆی ئه‌و رۆژه بۆن پێویستی تیکۆشانی ئه‌و سه‌رده‌مه هێنا‌بۆنه کایه‌وه و خستبۆنه سه‌ر شانۆی می‌ژۆ . کۆمه‌له‌ی لاوان به‌ گشتی رۆله‌ی هاوچه‌رخ‌ی شه‌شی ره‌شی ئه‌یلۆل بۆن . زمانی حا‌لی پێشاندانی ئه‌و ده‌وره بۆن . نوینه‌ری راستی ئه‌و کۆمه‌لگایه بۆن ، بۆیه‌کا به‌ سه‌نگ و به‌ردی ئه‌و رۆژه خه‌له‌و خه‌رمانیان ده‌پێوا و به‌ پێی قوناخ و پله‌ی جۆلانه‌وه‌ی کوردی

(۲) محمد صالح قزاز : سه‌رکرده‌یه‌کی نقاب‌ی به‌ ناوبانگی کرێکارانی سا‌لانی سه‌ج بۆ ، ده‌وریکی بال‌ای نواندوه له‌ رێک‌خستن و را‌په‌ژینی کرێکاراندا بو‌ گه‌یشتن به‌ مافی ره‌وایان و بو‌ هه‌شت سه‌عات کارکردن و باش‌کردنی گوزه‌رانیان و له‌م رێگه‌یه‌دا دوجاری گرتن و دۆرخستنه‌وه بۆه و له‌ سا‌لی ۱۹۳۶ دا له‌گه‌ل مامۆستا « کامل چادرچت و ده‌سته‌یه‌که‌دا بۆ به‌ یه‌کیک له‌ دامه‌زرینه‌ری « جمعیه‌ الاصلاح الشعبي » . رۆژنامه‌ی ئیستیفلا‌ل ، سا‌له‌کانی ۳۱ هه‌تا‌کو ۳۷ .

(۳) مذكرة ملك فيصل الاول عن كتاب «اوراق ناجي» .

ههنگاویان هه‌ل‌ده‌هینا تا ئەمانیش لەم توله ریگه‌یه‌وه شتیك به شتیك بکه‌ن و به‌ردیکی بچۆك بخه‌نه دیواری به‌رزی تیکۆشانی نه‌سه‌ره‌وتی گه‌له‌وه .
 نامیلکه‌که که بیجگه‌ له پێشه‌کیه‌که که به ناوی لاوانه‌وه‌یه دێته سه‌ر باسیکی تر به ناوی « شین بۆ گوئیك » که بریتیه له پارچه په‌خشائیکی ئەده‌بی به‌رزی د‌ل‌ته‌زین و قو‌ل و کوردیه‌کی پاراو که ئیستای خوینده‌واری کورد ده‌یخوینتیه‌وه د‌ل و ده‌رقو‌نی ده‌هه‌ژینی و زاخاو به‌می‌شکی گه‌رم و گو‌ژی‌شی ده‌دا به‌ شیوه‌یه‌ك که ته‌ژی و بزیه‌که‌ی هه‌ر پێوه‌ دیاره . ئەم په‌خشانه بریتیه له گه‌فت و گو‌یه‌کی جه‌رگ‌ب‌زی بۆن‌ک‌ر‌و‌زاو‌ی تیوان هه‌ژاریکی داماو و گو‌لی‌ک‌دا، که سه‌رگوزه‌شته‌ی دو‌چه‌رخ و ده‌وری جو‌ر به‌ جو‌ر ده‌گی‌ی‌تیه‌وه .
 ده‌وری یه‌که‌می هه‌ردو‌لایان پ‌ر‌ب‌و‌ له ئازاد‌ی و شو‌خ و شه‌نگ‌ی و به‌ختیار‌ی ، که له‌ لوتکه‌ی هه‌زار به‌ هه‌زاری سه‌رکه‌وتندا وه‌ك بلبلی خو‌ش‌ئاواز له‌خویندندا بۆن و له‌ کوشکی به‌ختیار‌ی و کامه‌رانیدا دنیای شادیان به‌سه‌ر ده‌برد . به‌لام له‌ ده‌وری دووه‌مدا هه‌ر دو‌کیان په‌ل و پ‌و‌یان ده‌شکی و له‌ ته‌ختی ب‌ل‌ندی کامه‌رانییه‌وه ده‌که‌ونه چالی که‌نده‌لانی مردن و که‌ساستی و داماو‌یه‌وه و بن ده‌ریای به‌د به‌ختی و ئائو‌می‌دییه‌وه . به‌لام له‌ دوا‌یدا ده‌رمانی ئەم ده‌رده‌ کوشنده‌یه‌ت بۆ ده‌سنیشان ده‌کات و گیانی نه‌به‌زین و باوه‌ژ به‌ سه‌رکه‌وتن به‌ بال‌ای گه‌ل‌دا ده‌کا و خه‌لکی له‌ خه‌می دۆش دامان و وره‌به‌ردان رزگار ده‌کا و ده‌لیت :

« مه‌مینه . . بمره‌ با به‌س ر‌و‌ی گر‌ژ و م‌و‌نی گه‌رد‌و‌ن بی‌نی ، به‌س چنگی خو‌یناو‌ی زۆردارمان چاو پ‌ی بکه‌و‌یت ، به‌س نا‌له‌ی د‌ل تو‌ینه‌وه‌ی هه‌ژاران و گریان‌ی به‌ کو‌لی داماو‌انمان بیته‌ گو‌ی . با به‌س نه‌زه‌ی خو‌ هه‌ل‌کیشانی خو‌په‌رستان بی‌سین .

بمره . . مردن له‌ ریگای خو‌ رزگار کردندا گه‌لیك چاکتره‌ له‌وه‌ی

ئازارى گىرۆدەيى ناو قەفەس ھەلگىرى • مەۋىستە گىيانە بۆۋ ، شىرىنم بۆۋ
بىرە بۆۋ ژيان » •

بەم چەشنە ئەم پەخشانە وىنە و روخسارى ئەو رۆژەي كۆمەلگاي
كوردت بۆ دەر دىمخات و لە ئاسۋىيەكى بەرزى پىژ ئاوات و ئامانجەۋە دەتخاتە
كەندەلانى زىندان و مردنەۋە ، بەلام لە دوايىدا رات دەچەلە كىنىي ••• و
ھاۋارت لى دەكا كە مەۋەستە •• راپەژە ، تىكۆشە ، تۆلەي دواكەۋتن
بىيىنە • بىرە ، خۆت بەخت كە لە پىناۋى ژيان و سەر كەۋتن دا ، كە ئەمەش
دەقى ئەو پەخشانەيە :

« شىن بۆ گوتىك »

« ھەژار : گولە سىسە كە تۆش ۋە كۆ من لى قەۋماۋى ، داماۋى • تۆ
دوئىنى رەنگىن و خەندان و تەژ و تازە بە چلى خۆتەۋە دەشەكايتەۋە ، مىنىش
شاد و رۆخۆش بە دەم شىنەي ژىنەۋە دەشنامەۋە ، تۆ دەستى زۆردار
پىچىزىنى • من گىژەلۈكەي پەژارە لە بىخ و بنى ھەل كەندىم • تۆ دوئىنى جوانى
گولشەن بۆي ، شەۋنى خاۋىنى سەر لىۋوت پىشكەشى دەكرد بە مروارى
ملى رستارى خۆش وىستن ، مىنىش فرمىسكى شادى چاۋم دەھۆنمەۋە بۆ
گەردانەي گەردنى شىرتىن • تۆ ئەمىز سىس بۆي ، پەژەكانت بەسەر يەكا
چۈە ، گول و گەلات ۋە رىتەۋە ، شىۋەت پەشپاۋە - ژاكاۋىت •

مىنىش خەم تىكىشكاندۆم ، ھىزى ئەژتۆم نەماۋە ، پەژەي دلم بەرگەي
خورپەي خۆرى بى ساماننى ناگرى • تۆ دوئىنى بولبولانى دەنگ خۆش بە
رۆتەۋە پى دەكەتتىن ، سۆزەي بەيان پرچى ئالۆزۋى شانە دەكردى ،
رۆشنايى خاۋىنى رۆژ چاۋى بە كلى ھۆشيارى دەژشتى •

مىنىش لە كۆزى دلداراندا يەكە بەختىار لە باخى دلاندا يەكانە گوللىكى

گهش له ئاسمانی خوش ویستندا تاکه ئهستیڤه ی پرشنگدار بوم ، کیژان له
سه‌ر زه‌رده‌خه‌یه‌کی زارم بناغه‌ی هه‌زاران کۆشکی هیوایان داده‌مه‌زان،
جیهان له به‌رده‌م ئاره‌زودا مل که‌چ که‌وتبو .

ئه‌مه‌ هه‌مۆی دوینی . . دوینی . . ئاه . . چ خه‌ویکی خوش بو نه‌هاته
دی ، به‌لام ئه‌م‌زۆ له‌ سه‌ر ته‌ختی بلندێ که‌وته‌ خواره‌وه ، ئه‌ستۆم بو به
پۆل و بومه‌ تیچیڤی به‌رده‌ستی می‌کروبان . هه‌روه‌ها سه‌هینی ده‌به‌ خۆراکی
سه‌ر سینه‌ی قه‌ل و دال و مار و می‌رو :

به‌لێ سه‌هینی ده‌بیته‌ خاکی سه‌ره‌زێ ، زۆر له‌وانه‌ی که‌ دوینی
ده‌یان خستیه‌ سه‌ر سه‌ر پێ به‌ سه‌رمانا ده‌تین ، له‌ گه‌لیک یادا په‌رده‌یه‌کی
ئه‌ستور به‌ سه‌ر ناوماندا دین . له‌ بیرده‌چینه‌وه .

به‌لام تو . . تۆش هه‌ژاریکی وه‌کو من سه‌هینی ده‌بیته‌ خاك و تیکه‌لی
گل ده‌بیت ، تۆ ئه‌و گوله‌ی که‌ چه‌ند جار سنگی کیژانت رازاندۆته‌وه ،
ده‌روازه‌ی شاری دلانت کردۆته‌وه ، به‌ بۆنی خۆشت مۆته‌کی په‌ژاره‌ت له
سه‌ر سنگی هه‌ژاران لابرده‌وه ، به‌ پشکوونی خونه‌چه‌ت گولی هیوات له‌ دلی
هه‌ژارندا گه‌شاندۆته‌وه ، به‌ شیوه‌ی شیرینت دلداریت له‌ دلی هه‌ژارندا
گلپه‌ی سه‌نده‌وه ، هه‌زاران جار قسه‌هۆنان « شاعران » به‌ گۆنای یاران و
لیوی جوانان ناویان لی ناوی ، سه‌هینی کێ ده‌زانێ ئه‌و گله‌ ئه‌م گوله‌یه‌ ؟!

کێ ده‌زانێ به‌ سه‌ر ته‌ن و مه‌نی نه‌ژیاویا ده‌زوا ؟ کێ ده‌زانێ به‌ سه‌ر
لاشه‌ی جواناندا هه‌نگاو هه‌ل‌ده‌تیت ؟ کێ ده‌زانێ ئه‌و خۆله‌ی که‌ پینی
خۆپه‌سه‌ندی پیا ده‌نی دلی مندالێکی ساوا ، می‌شکی گه‌نجیکی نامراد که
له‌ به‌ری ژینی نه‌خواردوه ، یان سنگی ژینکی هه‌ژاره‌ که‌ تامی شادی
نه‌چه‌شته‌وه ، یان رۆی گولیکی شیرینه‌ که‌ دلپێی شه‌ونمی نه‌که‌وتۆته‌ سه‌ر
رۆ ، کێ ده‌زانێ چ که‌سه‌ ؟

مه‌مینه بمره •• تۆش وه‌کو منی •• من و تۆ هاوده‌ردین ، تۆ به
 برژانگی شور و من به چاوی گلۆفراوما ، تۆ به رنگی ئه‌رخه‌وانی و من به
 فرمیسکی خوینیندا • تۆ به ژیا نی کورت و من به رابواردنی کوتاما له‌یه‌ک
 ده‌چین •

مه‌مینه •• بمره ، گیانی شیرینم : چاوی پی‌هه‌له‌په‌ناهه‌وت لی‌ک‌بنی ،
 ئه‌ستیره‌ی بۆنمان له‌ کۆژی نه‌بۆندا ئاوابۆ • گلۆله‌مان که‌وته لی‌ژی ، هیچ
 دلت له‌ خۆت نه‌می‌نی ، تۆ ده‌ست له‌ چلی به‌رئه‌ده‌ی من له‌ هه‌زار ، تۆ به
 هیوای شه‌ونمی خاوینی پرشنگی شه‌نی نه‌سیمی • من به هیوای هه‌زاری
 وام که‌ تۆ ئه‌ته‌وی هه‌نگ زاری شیرینت بمژی ، منیش ئه‌مه‌وی لی‌وی
 شیرینم بگه‌زم •• مه‌وه‌سته برۆ ، وه‌ستان چ که‌لکیکت ناگرێ •

مه‌مینه بمره •• با به‌س رۆی گرژ و مۆنی گه‌ردۆن بی‌نی • به‌س چنگی
 خویناوی زۆردارمان چاوی پی‌که‌وی ، به‌س ناله‌ی دل تۆینه‌وه‌ی هه‌ژاران و
 گریان به‌ کۆلی داماوانمان بیته‌ گۆی • با به‌س نه‌زه‌ی خۆه‌له‌کیشانی
 خۆپه‌رستان بی‌سین •• بمره •• مردنی هۆزار له‌ ریگی خۆ رزگارکردنا
 گه‌نیک چاکتره‌ له‌ وه‌ی ئازاری گیرۆده‌یی ناو قه‌فه‌س هه‌لگری • مه‌وه‌سته
 گیان فیداکه‌ری ولاته‌که‌ی • هه‌روه‌ها بانگی ئافره‌تان ده‌کات بۆ فی‌ر‌بۆن و
 باسی دوا‌یی به‌ ناو‌نیشانی « ژن » بریتییه‌ له‌ په‌خشانیکی کۆمه‌لایه‌تی
 که‌ ده‌وری بالای ژن له‌ کۆمه‌لدا پێشان ده‌دا ، هه‌ر وه‌کو چیمه‌ن به‌ گۆله‌وه
 جوانه ، ئاسمانیش بی‌ ئه‌ستیره‌ ناییت ، کۆمه‌لی ئیمه‌ش به‌ ژنه‌وه‌ به‌نده ، واته
 کۆمه‌لی بی‌ ئافره‌ت وه‌کو دره‌ختی بی‌ به‌ر وایه • لی‌ره‌دا باسی جان‌دارک
 ده‌کات و ده‌یکاته‌ نمۆنه‌ی ئازایه‌تی و قاره‌مانی‌تی که‌ توانی بیته‌ پاله‌وائیکی
 گیانه‌ برۆ •• شیرینم •• برۆ •• بمره‌ بۆژیان » •

خوینده‌واری ، تابه‌نه‌ دایکیکی هاوچه‌رخ‌ی نوێ و ئه‌رکی سه‌رشانی خۆیان
 بزانی به‌رامبه‌ر به‌ کۆمه‌ل و گه‌ل و نیشتمان • ئه‌م په‌خشانه « ع - ت »

نوسيويتييه وه و له ئه نجامى پرسينه وه دا بۆم دهر كهوت كه ئه م ناوه «عارف
تاله بانى» يه ، كه ومختى خۆى له به خدا قوتابى بوه .
باسيكي تر به ناوى « شهو » كه توسه به كهى « ش . ف » يه ماموستا
« شاكر فتاح » ه ، كه بريتيه له پەخشائىكى ئه ده بى ، به بهژن و بالاى شهودا
هه ل ده دا به قه لای ميژد و رابه رى دۆست و دلدارانى داده نى . . له م
بابه ته . . . هتد .

دوايى ديتته سه ر هۆنراوه :

هۆنراوه ي « يادگار و هيو » هه ر چه نده ناوى به سه ره وه نيه ، به لام
ئه وه نده به ناوبانگ و دلگير و به رزه ، هه مق خوينه وه اريكي كورد ده يزاني
كه هى « كييه » ه . وا بزانه پيوست به باس كردن ناكات چونكه
روشنيراني كورد به ترازوى ئه ده بى كيشاويتى و نرخى خۆى داوه تن .
دوايى ديتته سه ر نوسيني « سه ره ستي منال » ، پەخشائىكى
كۆمه لايه تنى و پهروه رده يتيه بۆ باوك و دايكان كه شيوه ي ئامۆزگارى
وه رگرتوه بۆ ئه وه ي ريبازى ئه وه ئامۆزگاريانه بگرن بۆ پيگه ياندن و
گوش كردنى مندا لان ، تا له دوايدا بيه پياويكى به نرخى دواروژ و سۆد
به خش بۆ ئه م گه له . توسه رى ئه م توسيته « ج . م » ه . له ئه نجامى پرسيندا
ده لين خوالى خو سبۆ « جمال مجيد سليم » ه كه ومختى خۆى ئه فسه ر بوه .
پاشان دۆ هۆنراوه ي ماموستا « گۆراني » تيايه ، يه كيكيان « هه وري
پايز » و ئه وى تريان « گه شتى هه ورامان » . هه روه ها هۆنراوه يه كى
« بى كه س » يشى تيدا يه به ناوى « سكالال له گه ل مانگا » له گه ل
هۆنراوه يه كى ماموستا « زيهر » به ناوى « به هارى » و پاشان توسيني
« دهر د و دهر مان » ديت . پەخشانه كه باسى ده وري كۆمه لايه تنى و دهر دى
سروشت ده كات . هه روه ها توسينيكي كۆمه لايه تنى و سۆد به خشى تيدا يه به
ناوى « م . أ » كه له ئه نجامى پرسياردا ده لى « محمد عبدالرحمن پاشا » يه .

دوايې دېته سهر توسيني « شاعيره كانمان » كه بریتيه له گوشه يه كي نه ده بچي .
 ليره دا توسهر ماموستا « . . . . » ه كه زور به توندې ره خنه له شاعيره كان
 ده گريټ و نرخ و گرننگي هوئراوه درده خا له پيشكه و تني و سهر كه و تني
 گه لدا كه ده ليت :

[به سه ئيترباسي يادي نه سكه ندر ، ناوي به قا ، جامي جهم ، ماهي
 كه نعان و عه زيزي ميسر ، تا كه ي له سهر هم ريژه وه ده ژون و له كيشه ي
 دهردي كومه لايه تي خو مان دور ده كه ونه وه ، تا زوه رو بكه نه گه ل و
 نيشتي مان و جواني سروشتي ولات بكه نه به قيله گاتان بو هوئراوه .
 گير و گرفت و دهر د و خه فته ، خوشي و تالچي گه له كه تان بكه نه به نيشانگا .
 رو بكه نه وينه و رو خساري كومه لگاي كورد . وهر نه سهر باسي چون به هي
 مه ژ نه دوشي ، شيرين ته شي نه ژيسي و مه شكه نه ژه ني . نازدار به شل و مل له
 رمز نه گه ژينه وه . وهر نه سهر باسي سروشتي به رزي كي و كه ژه جوانه كانني
 كوردستان . شاخ و كيوي لوتكه گيراو له ناسمان . چه مي خوژ و دارستاني
 زه به ند و چر . . . هتد . ده ست هه لگرن له لاسايي كرده وه و چاولي كردن] .
 به كورتي داواي رياليزميكي نه ده بچي ده كات .

دوايي دېته سهر توسينيكي تر به ناوي پاريزگاي چاو كه له توسيني
 (ع . غ) كه نه و يش « د - عبدالرحمن عبدالله » يه . دوايې توسينيكي تر
 به ناوي (شهرمن) كه باسي خويه كي ناشيريني كومه لايه تي ده كات و داوا له
 هه مق لايه كه ده كات كه نه هم نه خوشيه پتسه قه لاچوبكه نه - به ناوي
 « ع . س » وه وهر گيژاوه ته سهر كوردې . هه روه ها چيرؤكيك به ناوي
 « كرده و هي دهر و يش » كه له توسيني (ه) يه . هه روه ها نوسراويك به
 ناو نيشاني « ژيان چيه » كه نه و يش توسينيكي وهر گيژاوه له گه ل
 فولكلوريكي كوردې « مام و رچ » كه له توسيني ماموستا (شاكر فتاح) ه .

لە پاشان بە تۆسینیکی تەندروستی و چەند قسە یەکی نەستەق و بە نرخێ
« تۆلستۆی و فیکتۆر ھۆگۆ » کوتایەتی پێ دیت ♦

نامیلکەى دوهم :

سەرەتای ئیش ھەمۆ یەك بۆنە ، ئەویش نابج ھەتا
ھەر برىنجى كە لە دڵدا ھەيە ساریژی نەكەى
(شكرى)

دیاری لاوان

لاوان

لە چاپخانەى بەغدا چاپ کرا .

بەغدا - ١٩٣٤

ئەم نامیلکەى بریتییه لە ٩٨ لاپەرە . بە چەند باسیكى جۆر بەجۆر
رازاوئەتەو ، كە ھەر یەكەیان گەوھەریكە و لە بن دەریایەك ھەلینجراوہ .
لەپیشەوہ بەم سەرەتایە دەست پى دەكات .

پیشكەوت

ئەوا پشت بە گەورەپى خوا و یارمەتى ھەندى مەزنان و خاوەن بیرەوہ
ئەم سالیش توانیمان بە ناوى «دیاری لاوانەوہ» دیارییەك پیشكەش بکەین ،
ھیوامان وایە كە ئەم تەرەحە تۆسینانە كەلكیان ھەبى بۆ گەلەكەمان . چونكە
یىجگە لەوہ كە گەلى پەند ، ئامۆزگارى ، شیعەر ، چیرۆك و قسەى بە

فەزەیان تیاھ ، بۆ پېشكەوتنى زمانەكەمان و بە تايەتې بۆ رېكخستى و
جوان کردنى چەشنى نوسيارى كوردى هەنگاويكە بۆ پېشەوہ .

« لاوان »

كۆمەلى لاوان ھەر چەندە بە ژمارە وەكو ھەندى لە مامۆستا و
بەزىوہبەرەكانى دەيلين لە نىوان ٦٠ - ٧٠ قوتابى تيدا بوہ ، بەلام لە راستيدا
تەنھا چەند لاويك مۆمى سۆتاو و كۆلەكەى ئەستور و ئاگر خۆشكەرى ئەم
كۆمەلە بۆن . چونكە لە ھەمو بۆتەوہ و راپەزىنكى شۆرشگىزىدا تەنھا
دەستەيەك دەيتتە پېشەنگ ، بئكە ، بنەوان ، ئالاھەلگر و دەمراست . لەبەر
ئەمە دەتوانىن ھەندىكيان ھەلبۆزىرەن يان دابىين بە كۆلەكە و جەلەوكيش و
بەزىوہبەر . بۆ نمۆنە لە شاعىرەكاندا وەكو زىوہر ، گۆران ، شىخ سەلام ،
بىكەسكە ئەمانە لەو سەردەمەدا نە قوتابى بۆنە و نە لە بەغداديش بۆن .
بەلام ھاودەرد و ھاودەنگى ئەو قوتابىيانە بۆن . گيانىان بۆ يەكترى
لەدەدا و ھەردۆ لايان بە گيايتك دادەفران ، بۆيەكا دەتوانىن ھەندىك لەم
توسەرانە بە كۆلەكە و پېشەرەوى كۆمەلەكەى دابىين . ئەوہى شايانى باسە
با بلىين لەو سەردەمەدا ژيانى پارتايەتې زۆر كىچ و كآل بوہ بۆيە بوہتە ھۆى
دەستەپاچەيتى و جولانەوہى نىشتيمانى قال نەبۆبۆ لە تىكۆشانى حىزبايەتيدا ،
جگە لەوہى كە كۆمەلگای عراق ھىشتا ئاوس نەبۆبۆ بە كۆز و كۆمەلى
ھاوچەرخى رېك وپىكى تەواو .

ئەم دەستەلاوانە ، دەرکردنى ئەم دۆ نامىلكەيە رىكى خستبۆن و
پەيوەندى گيانى ھاوبەشتى و خزمەتکردنى گەل و نىشتيمان پالى پتوہ
نابۆن و وەكو ھەندىك لە خويان دەلين : جار و بار دەچۆنە مالى مامۆستا
توفىق وەھبى و زاخاوى دلمان لەوئى بە پىزکردن و توسىنى كوردى
دەدايەوہ ، يان لە چايخانە و جىگای تردا يەكتريمان دەيىنى . وانا كۆبۆنەوہى

تایه تیشیان نه ده کرد به لام له تیوان خویاندا پارمیان کوده کرده وه بو
به زیوه بردن و چاپ کردنی نامیلکه که که (۱۵۰۰) ژماره یان لی دهرده کرد .

دوایی دیته سهر قوسینیکی ماموستا « ر . ن » ئه ویش که به ژیز
« ره شید نه جیب » .

وهلی دیوانه

ژین وشیری

زیندو کردنه وهی یادی شاعیریکی وه کو وهلی دیوانه ی چۆل په رست و
کوچه ری هه ژاری نه خوینده وارچ دلیاکی ساده و به کام نه گه یشتوی ،
دهست له ملی هیوا نه کردوی دهشتی ونبوی له بیر چۆدا ، به کاریکی گه وره و
ئه رکیکی پیروز داده نری . بانگ زاهیشتیکیه بو وریابونه وه و راچه له کینی
خوینده وارن ، بو گه ژان و پیاچونه وه به داستانی پر شانازی و به هره وه ری
گه ل و هاندانی روشنیران بو چونه پیشه وه بو بوژاندنه وه و کو کردنه وه ی
که له پوری میلی و شاره زابونی میژوی به نرخ داری گه ل ، بو ئه وه ی
شاعیر و هونه رمه ند و گه وره پیاوانی کورد جینگه ی سروشتی دیاری کراوی
خویان وه رگرن .

کۆمه لگای کورد زیاتر له (۲۰۰) سال پیش ئیستا و له ناو جه رگه ی
گه رمیان و کویتسانی عیلی جافدا رۆله ی وه کو وهلی دیوانه ی گوش کرد و
دل و دهرۆنی هه ژاند و زمانی خسته کار و کهوته سه ودای شاعر وتن و به
وینه ی مه جتۆن کهوته داوی شه مه وه و له پیناوی ئه م دوله ره به ژن و بالا
جوانه ی جاف کهوته کیو و که ژ و نزارمه وه و فرمیسکی نا ئومیدتی ده رشت و
داخی ده کرد به هۆنراوه ی شیرین و نه مر که ئه مه نمۆنه ی هۆنراوه یه کیتی :

ياران وه سیتیم ئه مه بێ لاتان هه مرچهند كه وتومه دۆره ولاتان

كه تا ئه مژۆش بوته ویردی زمانی هه مق خوینده وار و ئه دهب دۆستیك و بهم چهشنه وهلی دیوانه بهرزى خۆى له میشتك و دل و دهرۆنى گهlda كردۆته وه و بوه به شاعیریكى نه مر .

دواى له گوشه ی چیرۆكى كورتدا و له ژیر ناویشانی « سه رخۆشی شیتیه » كه له تۆسینی « م . ع . كوردی » یه كه دیاره له تۆسینی « محمد علی كوردی » ی مامۆستای مدیری ناحیه ی كوچ كردۆ .

چیرۆكه كه چیرۆکیكى كومه لایه تی و ته ز و بز و دل رفینه و به شیوه یه کی كوردی رێك و پێك دارێژراوه ، باسی بێ وه فایه میردێك دهكات له گه ل ژن و ماله كهیدا مۆری ریسواى و بهد خویى به تهختى ناوچه وانی مهست و سه رخۆشی پیا له وه وه دهنى ، كه ناوه مژۆكى چیرۆكه كه بریتیه له پیاویك كه له پێناوی هه وهس و ئارمژوی تایبه تی خۆیدا كوئجی مه یخانه ده گری و سه رخۆشی ده كاته پیشه ی هه مق رۆژیكى و ژن و مال و منداله كانی فه رامۆش دهكات و هه رچی هه یه و نیه له سه ر میزی خواردنه وه ی داده ئیت ، ئه مه ده یته هۆی ئه وه ی كه ژنه كه ی له ناو كۆشى نه خۆشی و په ژاره و نه بۆنیدا بتلیته وه . كه نیوه شه وێك به سه رخۆشی ده گه زێته وه كچه وردیله كه ی ده بینیت كه دهستی له ملی دایكى ئالاندوه و وا ده زانی كه هه ردۆکیان خهویان لێ كه وتوه به لام له ئه نجامدا ده رده كه ویت كه ژنه كه ی كوچی دواى كردوه . كه له ئه نجامدا پیاوه ده دا به سه ری خویا و په نجه ی په شیمانی ده گه زى و ده كه ویته كوچه و كوڵانان و هاوار ده كا و ده لی :

به خوا به ته نها مرد ،

به لی ئه نجامی سه رخۆشی شیتیه !

پاشان دیتته سهر په خشایکی ئەدەبێ کورت و له ژێر ناوی «گۆران»
 که هتی «ایلاهویلر ویلکۆکس» ه و مامۆستا «حامد فرج» له ئینگلیزییه وه
 وهری گێژاوه ته سهر کوردی • که باسی دلداری ده کا و ده لیت :

« من گۆزاوم به وینهی جاران قوم خوش ناویت ، به لام ئەمه ناییت
 بیته هوی سه رسامیت ، چونکه له م جیهانه دا هه مۆشت ، ورد و درشت ،
 بچۆک و گه وه له گۆزاندایه •• گۆل ، درهخت ، بالدار ، ئەستیره •
 ته نانهت کیشه وه گه وه ره کان و زه ریا بی پایانه کانیش • جگه له مه ئاوات و
 ئامانجمان ، بیر و هۆشمان هه مۆ سهر دانه وه یین له ئاستی یاسای گۆزیندا •
 به لێ ئیبه هه مۆ ومختیک گۆل و وه نه وشه ده که یین هه تا گولانی تر دین •
 هه روه ها له سی تو سینی به نرخی مامۆستا «شا کر فتاح» ئەم پارچه
 په خشانه مان هه لێژارد که ئەمه ش ده قه که به تی :

فرمپسکی کاکه مه م

نمونه ی کوردی به تی

» زین ...

بالا گه ردانی سهرت بم ... تو کێ ی ؟ فریشه ی یان په ری ؟

— زین ...

جگه ر سۆزه که م ! تو له چیت ؟ • له تیشکی مانگ دروست کراوی یان
 له کره بای به یان ! ...

راسته ! تیرگس له بهر چاوی کالتا ، سیو له بهر کولمی ئالتا بنه وشه له بهر
 ئەگریجه ی خاوتا ، خونه چه له بهر لیوی ئالتا ، بلور له بهر گه ردنی پاکتا ،
 سنه و بهر له بهر که مه رته عه رعه ر له بهر بالاتا سه رشۆژ و شه رمه زارن •
 راسته ! سه رکردان به له شکریانه وه ، شازادان به نوکه ریا نه وه ،

سەرداران بە ھۆز و دەست و پێوەندیانەو ، چاوەزوانی زەردەخەنە یەکتەن •
راستە ! لە ناسکیدا گۆل ، لە روژنایەتیا روژ ••• لە زۆرداریتا شاھ
پەنجە لە پەنجەت نادا •

راستە لە گەڵ ئەو ھەموو ھەز لی کردنە پاکوخواینەمانا ، لە گەڵ ئەو
ھەموو دڵسۆزییە تۆ و ئازاییە منا •• لە گەڵ ئەو ھەموو جوانییە تۆ و
قارەمانییە منا •• لە گەڵ ئەو ھەموو نێتیک بۆنەوێ پێک گەشتنەمانا دەستی بەدکاری
کەوتە کار ، ھەردۆکمانی لە یەك کرد • منی بە گل دا و تۆشی بە ئاھ و نالە
سپارد •

زین •••

راستە ! لەو دەمولێو نوقولیەت ، لەو سنگە گەرم و نەرمە و مەمکە
خۆ و پەرت ، لەو لەشە نەرم و تۆلەت ، لەو قەدە باریکە و بالا بلندەت ••
لەو دڵە ناسک و نازدارەت بێ بەش بێتمەو •

من بە خاک بێپیژم و تۆش بە ئاخ و ئۆفەو بێلێتەو •
بمریت ؟

زین •••

بالا گەردانی سەرت بێ ، تۆ کێیت ؟! فریشتە یان پەریت ؟

زین •••

جگەر سۆزە کەم تۆ لە چیت ؟ لە تیشکی مانگ دروست کراوی یان لە
کەزەبای بەیان ؟ ئایا لە پال ئەم ھەموو رەنج و کوێرەو ھەریسەدا بەشمان
دڵ سۆتان بێ ، لەش سۆتان بێ ، جگەر سۆتان بێ ، جگەر سۆتان بێ •

ش • ف •

دوا بێ دێتە سەر تۆسینیکی میژوویی بە ناوی «مامەیارە» کە «م.ج»
تۆسیویتی ، لە پاش لێکۆلینەو ھەرکەوت کە مامۆستا «محمود جەودەت» ،

که به ئاوینه‌یه‌کی بێ وینه‌ی رۆنی ئەو سەردەمه دادەنرێت • که ئەمیش دەقه‌که‌یه‌تی :

« مامه یاره »

له گردی گولان بمنتیزن •• با له‌وێ به ته‌نیابم ، چونکه نامه‌وێ
گۆزیشم نزیك گۆزی ئەرشكه‌ره‌کانی کۆیه‌وه‌بیٔت » •

« مامه یاره »

له سەرگوزەسته‌ی دۆر و درێژ و له کاروانی نه‌سره‌وتی پیشكه‌وتنی
گه‌لدا ، له‌ناوجهرگه‌ی به‌ربه‌ره‌کاتی سەخت و مل‌ملانی و زۆران بازێ له
تێوان هێزی دادپه‌روه‌ری و رۆناکی و به‌ختیاری و خێرخوایێ دا به‌رامبه‌ر به
هێزی ره‌ش و چلکنی ریسوایێ و ئابزوچۆنی کۆنه‌په‌رستدا ، که له‌ پیاو و
پاله‌وانی مه‌زن و شاعیر و هونه‌رمه‌ندی به‌هره‌وه‌ر ، له‌گه‌ل کاوه‌ی ئاسنگه‌ری
قاره‌مان که وه‌کو مانگی چوارده ئاسمانی شینی تی‌کوشانی پێشانازی رۆناک
کردۆته‌وه و به‌ پاچ و بێلی خه‌باتیش رێژه‌وی پێته‌نگ و چه‌له‌مه و که‌ند و
کۆسپی وره‌به‌ردانیان نه‌خت ده‌کرد ••• که خۆیان کرده مۆمی سۆتاو و به
خوینی ئالیان دزیان به‌ شه‌وه‌زه‌نگی تاریکی ژیا‌نه‌وه ده‌نا • زه‌نگ‌لیده‌ر و
چه‌کوش وه‌شین بۆن بۆ راپه‌ژێن و هێنا‌ه‌دێ چه‌رخ و ده‌وریکی نوێ و
ئاسۆیه‌کی روناکی پرشنگدار و بۆنه‌ چاو ساغ و پێشه‌نگی لیها‌تو بۆ
پێچانه‌وه و رۆخاندنی ده‌ور و چه‌رخ‌یکی ناله‌باری گۆژکراو و بۆنه
پاله‌وا‌تیکی نیشتمانی بۆ پاراستنی بار و دۆخی پێ ده‌سه‌لات و پیشكه‌وتی
نیشتمانی له‌ به‌رده‌م چنگ پێس و گورگ و داگیرکه‌ری شۆمدا •

ئاله‌م سۆچ و گوزه‌ره‌وه ده‌ژوانینه مامه یارمی قاره‌مان که له‌ ده‌رفه‌تیکی
تایه‌تی میژۆدا ، چوه سەر لوتکه‌ی به‌رزی ئازایه‌تی و نزاری شینی ئاسمانی
نه‌مریته‌وه ، که به‌ دلسۆزی نوانه‌تیکی زۆر و خۆزاگر‌تتیکی بێ هاوتا ،

لاپه زه په کی زیرینې له میژوی قاره ماییتې کوردا تومارکرد ، که هه تا هه تایه
 لاوانی نه مژو و دواړوژ مه شقی له سر ده کڼ و به عه شقی نه و ریځایه وه
 تویشق هه لده گرن و روده که نه هیلانه ی هه ول و کوششی به پیژ و
 قوربانې دان و خوبه خت کردن له پیناوی پارستنی مافه کانی گهل و به ختیارې
 نیشتماندا .

گردی مامه یاره که ده که وینته روژ هه لاتنی سوله یمانی به وه ، هه ر چنه د
 له سه ره تادا به گردی گولان ناوی دهر کردبو به لام له هیچ لایه که وه ناوی له
 کوله که ی ته را نه ده هات و مشتې خوّل و به ردی بچوک بو له چاو نه و کومه له
 شاخه به رزانه ی ناوچه کانی سوله یمانی ، له بهر پینی پیره مه گرون و گوژره و
 گله زه رده دا . . . به سهری روت و قوته وه مل که چ بو و کړتوشی بو نه و
 جوانی و شیرینی به دهر د که سروشت به کیو و که ژ و گردولکه و دهشت و
 دهری کوردستانی به خشیق ، گردی گولان له هه موی بی بهش بو ، هه رچه نده
 ناویشی گولان بو ، به لام له مالی دنیای سروشتدا هه تیویکی باوک مرده بو و
 هیچی نه بو که خوی پی بزازیتته وه و پییه وه بنازی و له باخچه ی جواناندا
 فیزی پیوه بکات .

مامه یاره «یار نه حمده» روله ی به جهرگی شارباژېز بو ، هه ر چنه د
 «هومر ئاغا» ی باپیری یه کیک بوه له دوازه سواره ی مهربان به لام خوی
 هه ر نه وه نده ناوی دهر کرد بو که پیاوړکی ساده ی خوشه ویست و نه فسه ریکی
 توپچت له شکری به به بو . نه وه ی بوه سه رچاوه ی سه رتاپا گوژینې ژیان و
 ده نگ دانه وه ی ناویشانی نه م شه زه قاره ماییتې یه ته ی که له سه ر گردی گولان
 کردی ، که به وینه ی دوازه سواره ی مهربان ، به ته نیا خوی و توپه
 شه که ی ئازایانه له به ردم له شکری روّدا وستان و گالته یان به مردن
 ده کرد و له پیناوی پاراستنی خاکی نیشتماندا گیانی خستبوه سه ر له پی
 دهستی . نه م خوبه خت کردن و قاره ماییتیه بو که ناوبانگی زړاند و گه یان دیه

كهشكه شانى فهلهك و كردى به پالەوايىكى ميللى گه و رهى گردى گۆلان و
هه مو كوردستان •

به هوى ئەم رۆداوه مه زنه وه بۆ كه گردى گۆلان ناوى گۆزا به گردى
مامه يارهى قارهمان و بهم رهنكه هه ردۆ ناوه كه چۆنه ميژوى پيشانازى گهلى
كورد هوه •

دهوله تى عوسمانلى لهو سه رده مه دا بزيارى نه وهى دا كه به هه ر نر خيك
بيت ده بى ناوى ميرنشيني بابان له الا په زه كانى ميژودا بسريته وه و ئەم قه لای
به رزى پز ده سه لات و لانه و مه له بندي هيو و خۆزگه ي كورد به سه ر
دانىشتوانيدا ته خت كات و ئاغايه تى و زۆردارى خۆى لهو ناوچه يه دا
زيندۆكاته وه ، بۆيه له سالى ١٨٤٧ دا فه رمان ده درا له شكر و جمبه خانه ي
زۆر به سه ر كرايه تى (نه جيب پاشا) كه وته جۆله و بۆ مه له بندي سوله يمانى
راپيچ كرا بۆ تيكدانى فه رمانزه وايى ته خت و تاجى به به • له م لاشه وه
بابانه كان كه وته خۆ ئاماده كردن و بانگى به رگريان راهيشت • له شكر به
سه ر كرايه تى ئەحمده پاشاى به به كه وته ريكخستن و جم و جۆل له به رده م
ئەم هيرشه نازه وايه دا ، جيگه و مه له بندي به رگرى توند كرد و بزيارى دا كه
له پيشاوى مانه وهى ئەم ده سه لات و فه رمانزه وايه تيه دا هه رچى له توانا دا بيت
بيكات •• شه زيك لهو شه زانه له گردى گۆلان روى دا كه « مامه ياره » ي
قارهمان و ئازاى تويچى له ناو كۆره ي ئەم شه زه دا بۆ به پالەوانى مه يدانى
هه تا هه تا بى •• ئەو فه رمانه ي كه پيشى سپي درابۆ كه پيوسته شه ز بكات و
جيگا كه ي به جى نه هيلى له سه رى ده زويشت و به و په زى دليايى به وه
ده جه نگا و كۆلى نه ده دا تا له ئە نه جامدا له شكرى رۆم هه رچوار ده ورى
گرت و به ديل گرتيان ، به لām له دلى ميلله تدا بۆ به پالەوايىكى نيشتمانى
ئەمزۆ و دوا رۆزيش و به چاوى ريزه وه يادى ئەو قارهمانتييه ي ده كرينه وه و
گردى گۆلانىش بۆ به گردى مامه ياره و شوينه واريكى پيرۆز •• گردى

مامه یاره هاته هاوشانی پیرمه گرۆن و ناوی چوه میژوهوه •
 له دوايشدا پیره میردی نهر بۆ کۆچی دوايت گردی مامه یاره ی
 ههلبژارد و سهری ههتا ههتایتی تیدا نایهوه •• بهم چهشنه جاریکی تر گردی
 مامه یاره بقو به الانی دۆ پالهلوانی نهر •

دوايت دیته سهر باسیکی تر که گۆرانی نهر له م نامیلکه یه دا چوار
 هۆنراوه و پهخشانی تیدا ههیه ، که ئه مه بهلگه یه کی گه وره و به نرخه که
 بتوانین بلین گۆران به گۆز و گوژمیکی تایه تی و به دل و دهرۆتیکی
 تی گه یشتن و پز ههسته وه خۆی هاویشه ناو جه رگه ی ئه م کۆزه پیرۆزه وه
 دلی به ئاوازی کول هاته گۆرانی به تایه تی له هۆنراوه ی «ههلبهستی دهرۆن»
 که دهلی :

ههرچهند ئه که م ئه و خه یاله ی پیتی مهستم
 بۆم ناخریته ناو چوارچیوه ی ههلبهستم
 لیک دانسه ی دهرۆن ، قسه ی زمانم
 بۆچی وه ها دۆن له یهک نازانم

واتا خولیا و سهودا سهرم له میشکندا گینگله ده دا ، ئه و خۆزگه و
 ئاواته جوانه ی که پیتی مهستم گیانی سمیوم ، دلی پیکام ، ئه و ئامانجه
 پیرۆزه ی که دهماری گرتوم به خویندا دیت و دهچیت و ههرچه نده ته قه لا
 ده که م و میشکی خۆم ده گوشم بۆم ریز ناکرتی و بۆم ریک ناخری و ریکا و
 شوینی دیاری کرای خۆی نادۆزیته وه و بۆم ناکه ویته ناو قاوغ و ئه و
 چوارچیوه ی که خۆم دهمه ویت ، بۆیه کاشهیدا و ویلی دوا ی ههوارگه یه کی
 سهوزم •• عه ودالی کانیاویکی سازگارم •

به م وینه ش گۆرانی شاعیر و مروف به وینه ی ئه و لاوه خوین گهرمانه
 له تاریکی شهوی ژینا پهلی ده کوتا و له ههول و کوششا بقو بۆ زال بۆن
 به سه ر ناکوکیه کانی نتوان زمان و دل و دهرۆندا ، گۆران ئه گهر له یادگاری

لاواندا دۆ ھۆنراوۋى بۆيىت ، يەككىيان ھەۋرى پايز و ئەۋەى تريان گەشتى ھەۋرامان ، لە ديارى لاوانىشدا چوار ھۆنراۋە و پەخشائىكى كە ھۆنراۋە كانى : ھەلبەستى دەرۋن ، ئافرەت و جوانى ، گۈلى خويناوۋى ، بە سەرھاتى ئەستېرەيەك .

ۋا لە خوارەۋەشدا ئەم پەخشائەيمان بلأوكردەۋە كە لە لاۋانەۋەى ئەۋرەھمان ئەفەندى ئامۇزاي مامۇستا ئەھمد خواجه ئەفەندى دايانۋە .

لاۋانەۋە

بۆ برايەكى جوانەمەرگ . . . . «بۆ ئەۋرەھمان ئەفەندى رەھمەتى كۆرى سەعيد ئەفەندى ۋەسمان ئاغا » .

ئەۋا ھەست گەلاريزانى تەۋاۋە : فرمىسكى پايزى بە سەرا بارى . . . . ھەشت كۆچى بەرەۋ گەرمياني تەۋاۋ ، پۆلى قەل و قاز و دار و دەۋەنيان رەشپۇش كەرد ، ئەۋ سالانەى كۆن چەشنى ولاتيك لىي جوى يىتەۋە ، يەك لە دۆى يەك بەرە بەرە لە چاۋ ونبۆن ، ئىستا لە دۆر دۆرەۋە پەلەيەك دۆكەلى سىي لە ئاستى شويئەكەيان بەرز دەيىتەۋە ، لە گەل ئەۋەشا من ھىشتا بە رۆفائى و بە گەرمى و تازەيى ھەشت سال لەمەۋپىش ، ھەۋەل ديدارتم لە بيرە ، لاۋىكى ئىسك سۆك و خوين گەرم . . . دۆتەز . . . تەزپۇش بە جۆتيك چاۋى تىرگس و درشت كە ھەريەكە لە ئاسمائىك موغنائىس و زەردە خەنيان تيا بۆ ، دەستى گوشيم ، برادەرەكان بە يەك دەم گوتيان :
» — ئەۋرەھمان :

لە پاشان منىشيان بە تۆ ناستى .

ناۋەكەت ئەمەندە بە دەم برادەرەكاتنا ھاتبۆ ، بە لىۋى خۆشەۋىستى ئەۋەندە ماچ كرابۆ ، گرنجى و پرۆشەكانى سوابۆ — سفتبۆ . . . لە خۆيەۋە لە دەم ئەخرا چەشنى مېخەك بەندى سەر كەمەرە لە گەل ھەمۆ لىۋىك

ئەرزايەو • دەمى منىش چ زو ھۆگرى ئەم ئالتون رشتەبو ؟ چ زو بە
زنجىرى ئارەزوت راھاتم ؟ فېرى براپەرستن بوم ؟ •

لەو جارەو • ھەمۆ سى ھەفتەيەك لە گەلت رامبارد ئەورەحماني
ھەمۆل دىدار بەو تەوالىت و تەراش تازەيەو بە گولە ئالەكەى بەر سنگيەو •
بە زەردەخەنەى ئەورەحمانەكەى سەر لىويەو ئەشكراترين و روناكترين
نەخشەكانى يادە •

سالى ۱۹۲۸ چەن خۆشحال بوم كە ھەردوكمەن پىكەو بەقەين بە ژىر
بەفرە زۆرەكەى پىنجوينەو •

ئەو زستانە درىزەمان بە ديار ئاگرىكى خۆشەو بە پىكەين و گورانى
بردە سەر •

تۆ بە تەواوچى بۆ نەوجوانى ژيان خولقالبۇ • • بەيانتى ھەتايوارە
و ھەنگى برستى بە گورانى وتن بە شوين گولۈ رەنگاۋرەنگ و شىلەى
شیرينا دەسوزايەو ، رۆشنايى ژيان ئەوئەندە تىژ بۆ سەرچاۋەى شادى
ھەنگوئىنى ھەرزەكانى لە تاريكترين پىچوپەنادا پەيدا بۆ • بە شارەزايى
رەت ئەبردە سەرى • منىش ھەمىشە بە شوئنتەو بوم •

كەلكەلە و رەوشتى دىنای دلدارى و جوانىت گەرمایى و جم و جولى
تافى نەوجوانىت ئەوئەندە لە پىش چاوم شیرين بوبۆ شەو و رۆژ خەرىكى
مەشقى ئەورەحماني بوم •

لام وابۆ تۆ سەرەمشقى ژيان و نەوجوانىت ، راستەقىنەكەش ھەر وابۆ •
ھەروا لە بىرمە نيۋەشەويكى ئەستىراۋى ھاوينى ۱۹۲۹ بۆ ، لە
بەردەمى پىنجوينى خەوالودا زەبرى زەمانە دەستى برايتى دۆبى تاوانى لە
ملى يەكترى پچرى •

تارمايى تۆۋەن دەم ھەنيسكەۋە لە ناو رەشايتى كۆلەنەكانا بەرە بەرە ون
بۆن ، مېتىش بەسەر بارگەيەكەۋە بەرەۋ تەۋىلە شوپن كارۋانى ھەلەبجە و
نالەئالى زەنگى تاريكتى كەۋتم •

ئېتر لەۋ ھەلەۋە ناۋ بە ناۋىكى چەند رۆژى يان چەند ھەفتەيى
ياخۇلاي ئەۋ پەزى يەك دۆ مانگى نەبى تۆۋ ھەمۆ گۆزى لاۋىتى گەرتى
جۋانى و قولى براپەتتەۋە لە من ونى •

قافەزم زۆر كەم بۆ ناردۋە بەلام تاسەي بە گەرم و يادى بە سۆزم
ھەمىشە بە رېتەۋە بۆۋ •

لەگەل ئەۋەشا ھەقم بۆ زۆر دەربەست نەبىم ، چۈنكى ئەمزانى لە ناۋ
ھەچ كۆمەللىكى ئاھنگاي گۆرانى ئەللىت •• بەسەر ھەر شەقامىكى
ئىۋارەۋە بى ئەدرەۋىتتەۋە و •• لە ھەچ پېچ و پەنايەكى نەۋجوانىدا بى
ھەنگۈينى دىل ، خۆراكى گيان ئەمژى •

بەلام ئېستاكە ھەچ قافەزىك ئەكەتتەۋە بە باسى مردنى تۆۋ بۆنى
فرمىسكى لى دى •• ئەي ھو •• خۆزاگرتن چەن گرانە ؟ ئەۋرەممان
بمى ؟ گەرمەي جۋانى بزاكى ؟ روشنايى ژيان لە نىۋەي رىگادا بكوژىتتەۋە ؟
نەۋجۋانى لە ژىر پىي مەرگا بىلىقتەۋە ؟ ھەروا ئاگرم تى بەرئەيى ،
ئەۋرەممان • چۆن ؟ ئېستا ئەم ئاسمانە شىنە تۆي لە ژىرا نىت ؟ ئەم ھەتاۋە
نەرمەي پايز لە سەر و تەۋالىتى تۆ نادات ؟ ئەم دىنا گەۋرەيە بە دۆتا خوار و
ژۆر بىرى ھەرگىز نادۆزىتتەۋە ؟ ئەي لە كۈيىت ؟ لە ژىر گلا ؟ •• ئاخ •• «

« گۆران »

دۋايى دېتە سەر تۈسىنىك بە ناۋى زەردەشت و دىنى زەردەشتىيەۋە

« ر • ن »

دیاره لاوان زۆر مه به ستیان بوه مزه په رووش بۆن که لاپه زه ونبوه کانی
 میژوی کورد روون بکه نه وه و بن و بنچینه ی بکه نه رو ، بویه کا به توسینیکی
 تاییه تی خهست و خۆل باسی زه رده شتیان کردوه ، که له توسینی ماموستا
 « رهشید نجیب » ۰۰۰ (ر - ن) ده لیت :

« ئەم چەند پەژمە ئەنجامی ئەرك و ههول و تهقه لایه کی به پێژ بوه »
 چونکه لهو روژهدا دام و دهزگای ئیمپریالزم له هاسته و هوشه و خهزهك
 رستنا بۆن ، تاكو وای به رنه میشکی خه لکه وه که کورد بن رابوردو بوه ،
 بن میژووه ۰۰ ههر جهرده و پیاو کوژ و ریگر بوه ، تاكو بگه نه ئەو ئەنجامه
 که ئیتر پێویست به جموجۆل و داواکردنی مافی رهوای ناكا ۰۰ له بهر ئەمه
 ههول و تهقه لای لاوان ئەو روژه گهزان بوه به شوین سه رچاوه ی
 میژویدا ، چونه ناو کوژی عیلم و زانستیه وه و تاوتوێیکردن به کتیب ئەیت
 به چاویکی گرنگ و به نرخ و جیگای ریز و شانازی دابنری .

لاوان لهم توسینه دا پیشانی دهدهن که کوردی ئەمرو به رهگ و ریشه و
 بنج و بیخ دهچیته وه سه ر میدیا و زه رده شت ، که له و لاتنی میدیا له پیش
 ۱۴۰۰ سال پیش زاینی هاتوه ته دنیاوه له نه وه ی کورد بوه . ئاوێستاش به
 کوردی کۆن نوسراوه ته وه . ته نانهت لای روژه لات ناسه کان ده رکه و تووه
 که زمانی ئاوێستا له گه ل کوردیدا زۆر نزیکه ، به شی زۆری وشه ی کوردی
 به لابر دنی یهك دو پیت ، وه یان گوژینی هه ندی پیتی هاوده نگ وه کو پ
 (په) ف وه یا (ب) به ئاسانی دبریته وه سه ر وشه ی بنچینه یی ئاوێستا ۰۰
 ئاینی زه رده شتی له کاتی بلاو بو نه وه یدا دو چاری زۆر ته نگ و چه له مه و
 گیروگرفت بوه ، به لام له دوا یدا ههر جیگای خۆی کردوه ته وه له ناوچه یه کی
 گه وردها به پێی هه ندیک له نوسراوه په هله و بیه کان ئەم ئایینه له و سه رده مه دا
 گه شتوه ته رۆما ، یۆنان ، تورکستان ، هیندستان .

زهردهشت له سهر بناغهي پيري چاك ، قسه ي چاك ، رهوشتي چاك دامه زراوه و به پتي ياساي هم ئايينه تهن دوستي و پاك و خاوينتي و راستگويي له ئاستي فهريمان رههوا و دايك و باوك و خزم و دراوسي و هاوولاندا زور بايهخي دراوه تي ، ههر وه كو بايه خدان به كشتوكال ، ولاخ راگرتن ، درخت ناشتن ، دهرباره ي خيزان ، ژن هينان ، پهروم ده ي منال ، به رهه م هينان زور به ريزه وه باسي ليوه كراوه ، ئافره تيش جيگا و شويني به رزي خوي دراوه تي ، له دوايي دا ئاييني زهردهشت ئاموژگاري زور به نرخ و رين و شويني راست و دروستي زور داناوه .

دياره لاواني نه و روژه زور كه لك و سويان له ئاموژگاري به نرخ و پيري زانستي ههردو ماموستا « توفيق وههبي و ئه مين زه كي به گ » وهر گرتوه ، چونكه بوني حالي ههردو كيان مه لبه نديكي گه وره ي جموجول و هاتوچو و كو بونه وه و كو زيك ي زانباري و ميژويي و ليكدانه وه و ليكو لينه وه بوه .

پاشان ديته سهر توسيني پهخشائيك به ناوي ئافرهت بو ده زگيرانه كه م ، كه له توسيني « نهژاد » ه ، گه ليك ههولمان دا خاوه نه كه ي بدوزينه وه به لام بي سؤد بو .

هم توسينه پهخشائيكي ئه دهبي و كومه لايه تي و ئاموژگاري ساوه يه ، ههر چه نده شيوه ي دارشتني كورديه كه ي به رزه ، باس له پتيوستي خوي دراوه تي ، له دوايي دا ئاييني زهردهشت ئاموژگاري زور به نرخ و ري و خوينده وار بوه ستني ، چونكه تيگه شتني و خوينده واري ، ههردولا مايه ي بهختياري و سهركه وتن و به رزي خيزانه ، به پيچه وانه شه وه شيرازه ي ژن و ميژدايه تي ده پچري و دقه بهر كه ي و ليك جيا بونه وه و ئاژاوه ده كه ويته ناو ماله وه . ههروه كو شارمزي ههردو له يه كتر و دامه زراندي بناغهي

خیزان له سهر کوله که ی دلداري و خوشه ويستی و بهرهم هينانی نه ویه کی بهختیار و لهش ساغ و دواروژيکی روناك ۰۰ منال وینه ی بچوکی دايك و باوکه نه گهر دايك و باوك نه زان بن ههر له سهره تاوه مناله کانی به شتی بئ کهلك و هيچ و پتوچ په روه رده ده کړئ ، قه مچي ده ستیان بؤ ترساندنې منداله کانیان گورگ و چه قلل و جنوک و ديو و درنج ۰۰ داو و دهرمانیان بؤ لهش ساغی مناله کان نوشته و محمدی و کوژه که شینه و مورووه که رانه یه ، دوکتوری به به ناو بانگیان پوره عاصم و مهلا رحیم ۰۰

پاشان دیته سهر چیروکی کورتی دل راکیشه ری جوان و رازاوه و دارژراو به شیوه ی کوردی رهن و له ژیر ناوی « شهویکی گوژنه » که له توسینی ماموستا (حامد فهرج) ه که ئیستا خوینده واری کورد دهی خوینیته وه ته زوی خوشی به دلیا دیت و دهماری بهختیاری ده بزوینی ، باسی رابواردنی شهویکی گوژنه ت بؤ دهکا ، دواپی دیته سهر په خشایک به ناوی (ژینکی بهرز) که نمونه ی کوردی په تی به [سکالای پیره میردیکی بهختیار] ه که له توسینی ماموستا (شاکر فتاح) ه که به ؟؟؟ کوردیه کی په تی و جوانی بئ هاوتاوه نویسیوته وه که جیگای ریژ و شانازیته بؤ روشنیرانی کورد که قوتاییه کی کوردی نه و سهرده مه بهم چه شنه وشه ی کوردی بهویتیته وه و بیکاته مرواریه کی جوان و شیرین بؤ گهردنی بهرزی به خشانی کوردی . هه روه کو وتمان له بهر نه وه ی له م نامیلکه یه دا سچ توسینی ماموستا (شاکر) هیه ته نیا یه کیکیمان بلاو کرده وه ، تا بیته سهر مه شق و پال پیوه نه ر بؤ هه مو لاویک و قوتاییه کی تازه پی گیشتی و نه مزو ۰۰ بؤ شوین پی هه لگرتی روله کانی رابوردو له زیره کی و دلسوزی و نیشتمان په روه ریدا . له پاشانا دیته سهر وتاریک به ناوی « باوه یادگار »

« ف . تاله بانج »

وا دياره لهو روژدها بهندوباوی نازدها و بهیت و بالوره چاوه راویکی
 گه وره دژ به عه شیره تی کاکه یی بهریا بوبو که توسه ری به ریز « فاضل
 طاله بانئ » ده خاته قسه و رونکردنه وی هندی راستی و ده لیت : کاکه یی
 عه شیره تیکی گه وره و ره سه نی کورد ، هه مو کوردی پیوسته شانازیان
 پیوه بکا ، داوای به رزی و سه رکوتیان بکا و باوه یادگاریش که گه وریانه
 مایه ی شانازی و جیگی ریزه لای هه مو کوردیکی تی گه یشتی دلسوز ،
 هه گه ر روژیک له روژان مامه م شیخ ره زای تاله بانئ قسه یه کی له دهم
 دهرچویی بهرام بهریا نه وه نه ییت بکری به به لکه و کوته کی دهستی ،
 هندی دژیان ، چونکه مامه م له بهر تیغی زمانی که س رزگاری نه بوه ته نانه ت
 شیخ عه لی کاکه یی گه وره ی خه لکی زوره کهش به گری ئاگریه وه سوتاوان ،
 باشتین به لکه بو به رزی باوه یادگار هونراوویه کی مه وله وی ، که دهقه کی
 نویسه و سه رتاپا بریتیه له ریز و شانازی ، بهم چه شنه توسه ر قور نه دا
 به دهم نه وانه ی که دهیانوت له باوه یادگاری ره سه نی عه شیره تی کاکه یی که م
 نه کاته وه .

دوا یی دیته سه ر هونراوویه کی « شیخ سه لام » به ناوی شیوه نی به
 کول « فرمیسک » هه روه ها هونراوویه کی ییکه س دیت که بریتیه له گورانی
 به ناوی « گورانی سپورت » که له سه ر وه زنی « ئه ی ئاغا و ئاغا » —
 بهم چه شنه نامیلکه که دوا یی دیت .

